

- DISCUSSIESTUK -

DE KEUZE VOOR KWALITEIT

Nota architectuur-, monumenten- en welstandsbeleid
Gemeente Maastricht

Dienst Stadsontwikkeling & Grondzaken
Gemeente Maastricht
1996

"Elke ware schepping (of ze in den vorm van uitvinding, gebouw, schilderij, dans of muziek verschijnt) verandert het inzicht, de eischen en de behoeften van den tijd en komt in botsing met nog heerschende eischen en behoeften uit vorige perioden. Een schepping moet dus de plaats veroveren in plaats van te beantwoorden aan de geldende eischen en de noodzakelijkheid".

G. Rietveld: in "de Stijl" 1927

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 3739

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Mits tijdig aangevraagd
is verlenging met 4 weken mogelijk, tenzij de publikatie
inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

29 SEP. 1997

29 SEP. 1997		
--------------	--	--

Inhoudsopgave

Samenvatting en leeswijzer		
Inleiding		1
Hoofdstuk I	<u>Het kwaliteitsbeleid gericht op architectuur</u>	
	"Het verleidelijke Maastrichtse stadsbeeld ontstaat niet zomaar....."	4
	Architectonische kwaliteit gedefinieerd	5
	Voorwaarden voor architectonische kwaliteit	7
	De concretisering van de voorwaarden voor architectonische kwaliteit in Maastricht	10
	Cultureel Klimaat	10
	Stedebouwkundig-ruimtelijk kader	11
	Instrumentarium	16
Hoofdstuk II	<u>Welstands- en monumentenbeleid</u>	30
	Welstandsbeleid	30
	Consequenties herziene Woningwet	31
	Monumentenbeleid	35
	Richtlijnen en aanbevelingen m.b.t. monumenten	38
	Richtlijnen en aanbevelingen voor nieuwbouw in het beschermd stadsgezicht	41
Hoofdstuk III	<u>Welstands- en monumentencommissie</u>	44
	Wettelijke bepalingen	44
	Welstands- en monumentencommissie in Maastricht	46
	Welstandscriteria	47
	Toepassing van de welstandscriteria	50
	Leidraad voor de planbehandeling en beoordeling	51
	Minder gevoelige en ongevoelige gebieden	53
	Welstands- en monumentenzorg m.b.t. deelaspecten	54
Hoofdstuk IV	<u>Conclusies en aanbevelingen</u>	56
Bijlage I	: Richtlijnen voor deelaspecten; specifieke criteria voor het beschermd stadsgezicht en de buitenwijken	
Bijlage II	: Verordening op de welstandsmonumentencommissie	
Bijlage III	: Beoordelingscriteria architectonische kwaliteit	
Bijlage IV	: Wettelijke basis voor het architectuur-, monumenten- en welstandsbeleid	

Samenvatting

De Nota bestaat uit drie delen: het kwaliteitsbeleid gericht op architectuur, het welstands- en monumentenbeleid en de welstands- en monumentencommissie.

De rode draad van de nota is de volgende.

In de inleiding worden de aanleidingen en bedoelingen van de nota beschreven.

Vervolgens wordt een beeld geschetst van de argumentatie en doelstellingen van het architectonisch kwaliteitsbeleid.

Gemotiveerd wordt waarom de continuïteit van een afleesbare gedifferentieerde kwaliteitsontwikkeling in Maastricht moet worden nagestreefd.

Hierna worden in dit eerste hoofdstuk de algemene voorwaarden voor architectonische kwaliteit geanalyseerd, en wordt nagegaan hoe in Maastricht aan deze voorwaarden vorm en inhoud is gegeven.

Hierbij is het accent gelegd op het culturele klimaat en de stedenbouwkundig - ruimtelijke kaders waarbinnen architectonische kwaliteit tot uiting kan komen en het instrumentarium, dat is ingezet.

De instrumenten, die worden beschreven en van een evaluatie voorzien, zijn:

- * voorlichting, en discussiebijeenkomsten,
- * voorbeeldprojecten,
- * monumenten- en architectuurprijs,
- * architectuurkaart,
- * excursies,
- * architectenkeuze,
- * meervoudige opdrachten en prijsvragen,
- * opdrachtgeverschap,
- * beeldkwaliteitplannen,
- * welstands- en monumentenbeleid,
- * regelgeving.

Vervolgens wordt in Hoofdstuk II het welstands- en monumentenbeleid beschreven.

Centraal staan de mede door de gewijzigde wet- en regelgeving ontstane verschuiving van welstandstoezicht naar welstandszorg "nieuwe stijl", alsmede het geactualiseerde monumentenbeleid. Het hoofdstuk wordt afgesloten met richtlijnen en aanbevelingen met betrekking tot monumenten en nieuwbouw in het beschermd stadsgezicht.

In Hoofdstuk III worden de gewijzigde taken en rollen van de welstands- en monumentencommissie toegelicht.

De algemene criteria, op basis waarvan de commissie de bouwplannen beoordeelt, worden hier vastgelegd. Ook wordt de gedifferentieerde toepassing van deze criteria toegelicht, onder meer tot uiting komend in gevoelige, minder gevoelige en ongevoelige gebieden.

Hierdoor wordt niet alleen de planbeoordeling uit het vage gehaald, maar kan ook tevoren worden ingespeeld op het verwachtingspatroon van het stadsbestuur, waardoor tijd- en kostenverlies kunnen worden voorkomen.

Derhalve is ook een procedure-leidraad beschreven, op grond waarvan de commissie de bouwplannen begeleidt.

Tot slot worden de specifieke welstands- en monumenten-criteria, die de commissie hanteert bij de beoordeling van kleinere en grotere ingrepen in de bebouwde omgeving, toegelicht. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de binnenstad en buitenwijken.

Hiervoor zijn richtlijnen ontwikkeld, die zijn omschreven in Bijlage I. Zij hebben betrekking op de volgende thema's:

- * openbare ruimte en terrassen,
- * kleur- en materiaalgebruik,
- * daken,
- * kozijnen,
- * winkelpuien,
- * commerciële reclamevoorzieningen,
- * buitenzonwering,
- * buitenbeveiliging,
- * erfafscheidingen
- * sociale veiligheid

In hoofdstuk IV worden alle conclusies en aanbevelingen samengevat

In Bijlage II worden de taak, samenstelling en werkwijze van de welstands- monumentencommissie, conform de wettelijke verplichting, in een Verordening ter vaststelling aan de Raad aangeboden.

In Bijlage III zijn de algemene beoordelingscriteria, die in Hoofdstuk III zijn samengevat, uitgewerkt.

In Bijlage IV is - tenslotte - de wettelijke grondslag voor het architectuur-, monumenten- en welstandsbeleid geformuleerd.

Leeswijzer voor initiatiefnemers

Indien men een bouwinitiatief wil ontwikkelen, wordt geadviseerd tevoren contact op te nemen met de Dienst SOG.

De afdelingen Bouwen en Wonen en Stedelijke Inrichting kunnen inlichtingen verschaffen over de juridische kaders (bestemmingsplannen, leefmilieuverordening etc.) alsmede over de procedures en tijdstermijnen die met verschillende categorieën van bouwactiviteiten samenhangen.

De stad Maastricht voert een continu, afleesbaar architectonisch kwaliteitsbeleid gedifferentieerd naar lokatie en type opdracht. De redenen en achtergronden van dit beleid worden in Hoofdstuk I toegelicht.

In hetzelfde hoofdstuk wordt in de paragraaf "Opdrachtgeverschap" een aantal aanbevelingen gedaan. Een van de aanbevelingen betreft de architectenkeuze. In Hoofdstuk I wordt hier dieper op ingegaan. Indien het bouwinitiatief betrekking heeft op "kleinere of grotere ingrepen," dan is het raadzaam kennis te nemen van de in Bijlage I opgenomen richtlijnen voor deelaspecten.

Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen het beschermd stadsgezicht en de buitenwijken.

De vraag hoe verantwoord om te gaan met monumenten wordt toegelicht in Hoofdstuk II in de paragraaf Monumentenbeleid. Een van de voorwaarden voor het verkrijgen van een bouwvergunning is de goedkeuring van de welstands- monumentencommissie.

In verband met de aan de bouwvergunning gekoppelde fatale termijnen is het mogelijk in de initiatieffase vooroverleg te voeren met de commissie. Het doel van dit overleg wordt in Hoofdstuk III omschreven. De commissie toetst de plannen op basis van het "voldoen aan redelijke eisen van welstands c.g. monumentenzorg". De algemene beoordelingscriteria (welstands-criteria) zijn omschreven in Hoofdstuk III en in Bijlage III. De algemene criteria t.b.v. monumenten zijn in de paragraaf Monumentenbeleid opgenomen. Hoe de bouwplannen in de commissie worden behandeld en beoordeeld is omschreven in de in Hoofdstuk III opgenomen leidraad. De taak, werkwijze en samenstelling van de commissie is in een verordening vastgelegd. Deze verordening is in Bijlage II opgenomen.

Inleiding

De kwaliteit van de architectuur, de stedebouw, de openbare ruimte en de landschapsontwikkeling staan hoog op de politieke agenda. Ook de publieke belangstelling hiervoor is sterk toegenomen.

In brede kring leeft de overtuiging dat het openbaar bestuur daarvoor op alle niveau's een grote verantwoordelijkheid draagt en dat tegelijkertijd samenwerking gezocht moet worden met alle betrokken partijen.

In dit netwerk van partijen zal steeds opnieuw, per project en per beleidsthema een klimaat moeten ontstaan waarin ruimte is voor architectuur.

Zakelijke argumenten, ontleend aan procedures, budgetten en marktoriëntaties spelen in dit zoekproces altijd een belangrijke rol. Maar het is ook van belang dat het eindresultaat van een planontwikkelingsproces een creatieve meerwaarde oplevert in plaats van de optelsom van zakelijke overwegingen. Architectuur moet en kan ook de uitdrukking zijn van talent, van fantasie en van een tot de verbeelding sprekend streven naar vernieuwing.

Over de wijze waarop deze gemeentelijke verantwoordelijkheid in Maastricht wordt ingevuld, daarover handelt deze nota.

In de regeringsnota: "Ruimte voor Architectuur"¹ (1991) worden de lokale overheden opgeroepen inhoud te geven aan het architectuurbeleid. Gesteld wordt: *"de gemeentelijke overheid heeft in ons land een grote invloed op de gebouwde omgeving. Binnen de grenzen van de gemeentelijke autonomie beschikt de gemeente als regelgeefster, opdrachtgeefster, begeleidster of partícipante over sturende en controlerende bevoegdheden. Hierbij kan een veelzijdig instrumentarium worden ingezet. Dit verleent gemeenten in principe een invloedrijke positie en ook een grote verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving"*.

Sinds jaar en dag voert de gemeente Maastricht een integraal beleid gericht op het behoud en de vernieuwing van de gebouwde omgeving.

In b.v. de Missie en Doelen, die het stadsbestuur zich heeft gesteld, wordt dan ook hierover het volgende opgemerkt: "er wordt gestreefd naar een vitale en duurzame samenleving, waarbij de kwaliteit van de ruimtelijk- economische infrastructuur, de identiteit van de stad, alsmede de monumentaliteit het fundament vormen. De rol van het stadsbestuur is initiërend, mobiliserend en stimulerend..... Dit verlangt een open communicatie, waarbij het kwaliteitsniveau gedifferentieerd wordt naar gebied en produkt".

Kernbegrippen in dit beleid zijn: inspiratie, differentiatie, consistentie en vernieuwing, gericht op een synthese tussen de

¹ Ministerie van VROM en WVC: "Ruimte voor Architectuur" (1991)

bescherming van de cultuurhistorische waarden en het manifest maken van de eigentijdse opvattingen over stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit.

Dit beleid is niet alleen afleesbaar uit de gebouwde omgeving, maar is ook vastgelegd in diverse beleidsnota's, zoals "de Structuurvisie Maastricht 1990-2000"², de diverse stedenbouwkundige- en bestemmingsplannen en de facetnota's over volkshuisvesting, verkeer, groen, milieu e.d., die betrekking hebben op het integrale begrip ruimtelijke kwaliteit. Op het specifieke onderdeel van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid, te weten het architectuur-, welstands- en monumentenbeleid, is evenzeer een aantal deelnota's gepubliceerd, zoals de nota "Vernieuwing en Behoud"³.

Wat evenwel ontbrak was een geaktualiseerde en integrale beleidsnota, die op hoofdlijnen én op detailniveau richtinggevende uitspraken bevat over de vele aspecten van het architectuur-, monumenten- en welstandsbeleid.

Een tweede aanleiding voor deze nota wordt gevormd door de consequenties, die het Bouwbesluit en de gewijzigde Woningwet m.n. voor het welstandsbeleid- als onderdeel van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid - hebben. Deze gewijzigde wet- en regelgeving verplicht gemeenten tot b.v. de politiek gesanctioneerde formulering van een welstandsbeleid, van welstandscriteria en tot de opstelling van een Verordening op de taak, werkwijze en samenstelling van de welstands-monumentencommissie.

Met name het ontbreken van inzicht in de algemene en specifieke beoordelingscriteria en de wijze waarop deze worden toegepast bij de planbeoordeling heeft in het verleden de duidelijkheid bij betrokkenen niet bevorderd. Door het aanbieden van heldere richtlijnen vóóraf wordt de kans geboden het draagvlak naar opdrachtgevers te vergroten.

De derde aanleiding bestaat derhalve uit het feit dat door middel van een beleidsnota zoals de onderhavige, de gemeentelijke intenties op dit vlak naar andere partijen worden vastgelegd, waardoor duidelijk wordt waarop men van de zijde van de gemeente Maastricht kan rekenen en wat van andere partijen verwacht wordt. Vanuit het centrale uitgangspunt- handhaven en stimuleren van gedifferentieerde kwaliteit, zullen hiertoe de procedures doorzichtig worden gemaakt en de richtlijnen worden verduidelijkt ten behoeve van mogelijke vergroting van de acceptatie en verlaging van de doorlooptijd.

Hierdoor kan het politieke en maatschappelijke draagvlak op het terrein van het architectuur-, welstands- en monumentenbe-

² Gemeente Maastricht: "Structuurvisie Maastricht 1990-2000", (1992)

³ Gemeente Maastricht: "Vernieuwing en Behoud" (1989)

leid worden verbreed.

Immers voor het proces, waarin kwaliteit tot stand komt, zijn de sleutelbegrippen: draagvlak, betrokkenheid en inspiratie .

Het is onmiskenbaar van belang het architectuur-, welstands- en monumentenbeleid een politiek en maatschappelijk draagvlak te geven.

Het College van B & W en de gemeenteraad moeten immers aanspreekbaar zijn op het gevoerde en te voeren beleid; de welstands- monumentencommissie kan slechts goed opereren binnen een politieke en maatschappelijke visie op de kwaliteit van gebouwde omgeving. Dit betekent dat alle betrokkenen bij het bouwproces op zijn minst weet moeten hebben van en begrip kunnen tonen voor het doel en de inhoud van dit beleid en dit bij voorkeur onderschrijven.

Een *laatste* aanleiding bestaat dan ook uit het feit dat met deze nota het gevoerde architectuur-, welstands- en monumentenbeleid kan worden verantwoord, met als oogmerk de continuïteit van dit beleid te bevorderen. De communicatie met alle betrokkenen is hiervoor een absolute voorwaarde.

In de nota ligt de nadruk op argumentatie, de instrumenten en het proces, waarbij geen sprake is van absolute verboden, m.b.t. architectuur. Het gaat veeleer om geboden, die dienen ter inspiratie van politici, bewoners, architecten en marktpartijen.

Samenvattend is het doel van deze nota Architectuur-, Monumenten- en Welstandsbeleid 4-ledig:

- * er wordt een geactualiseerd integraal beleidskader ontwikkeld ten behoeve van alle betrokkenen bij het bouwproces, waardoor op basis van een open communicatie, het maatschappelijk en politiek draagvlak voor dit beleid kan worden versterkt;
- * het instrumentarium en de middelen die ten behoeve van dit beleid zijn en worden ingezet worden verduidelijkt;
- * de algemene en specifieke beoordelingscriteria van architectonische en monumentale kwaliteit worden omschreven en geconcretiseerd naar richtlijnen;
- * de gewijzigde taak, werkwijze en samenstelling van de welstands-, monumentencommissie worden toegelicht en geformaliseerd.

Op deze wijze kan aan de wettelijke verplichting om een politiek gesanctioneerd welstandsbeleid te voeren, worden voldaan.

Hoofdstuk I: HET KWALITEITSBELEID GERICHT OP ARCHITECTUUR

"Het verleidelijke Maastrichtse stadsbeeld ontstaat niet zo maar ..".

Doelstellingen en argumentatie

Maastricht voert al decennia lang een bewust ingezet architectonisch en monumentaal kwaliteitsbeleid. Dit beleid, onder het motto: "kwaliteit als opgave", is geen stokpaardje van het stadsbestuur, van de dienst Stadsontwikkeling & Grondzaken (SOG) of van de welstands-monumentencommissie. Integendeel: deze kwaliteit richt zich op de stad en haar bewoners. Hierdoor immers wordt het woon- en leefklimaat van de bewoners, gebruikers en bezoekers, verbeterd. Kortom, deze kwaliteit maakt dat de stad Maastricht dat elan en die uitstraling houdt en krijgt die velen in verwondering brengt. Architectuurbeleid is derhalve het antwoord op de stedelijke dynamiek. Die leidt immers, als er geen sprake is van enige mate van sturing, tot chaos en een vervreemdend stadsbeeld.

Bij die opgaven, van groot tot klein, van zowel b.v. het Bonnefantenumuseum als kleinere, zoals een reclamebord of een dakvenster, gaat het erom het verleidelijk stadsbeeld op orde te houden of te krijgen. Hierbij wordt -de stedelijke morfologie al onderzoekend, ontwerpend en bediscussiërend- gezocht naar de aansluiting op het behoud dan wel de vernieuwing van de stedenbouwkundige en architectonische identiteit van de stad. Die kwaliteit heeft niet alleen betrekking op de binnenstad. Dit geldt evenzeer voor buitenwijken van Maastricht, die op basis van een nog altijd actueel stedenbouwkundig inzicht en goede architectonische verschijningsvormen, een prima woon-, werk- en verblijfsklimaat bieden.

Het gaat in dit beleid niet alleen om de in het verleden gerealiseerde ambities of het belang van een zorgvuldig beheer van het monumentale erfgoed en de openbare ruimte. Het gaat evenzeer tegelijkertijd over nieuwe oriëntaties, als interessante paradox: de gelijktijdige oriëntatie op waardevolle tradities en de noodzaak om nieuwe doelen te stellen.

De doelstelling van het kwaliteitsbeleid houdt in dat het stadsbestuur, de dienst SOG en de welstands-monumentencommissie vanuit hun diverse rollen, naast behoud van het waardevolle, vernieuwing willen geven aan de stad met een geloofwaardige en overtuigende, eigentijdse dimensie. Eigentijdse architectuur, doch passend in de culturele identiteit van Maas-

tricht, betekent dat projecten meer (moeten) inhouden dan een vluchtig incident. Er moet kortom sprake zijn van een continue, afleesbare kwaliteitsontwikkeling, gedifferentieerd naar lokatie en type opdracht. De stad is het waard om architectonische en monumentale kwaliteit als een permanente opgave - zelfs opdracht - te beschouwen waarbij de uitdaging ligt in het vinden van een gedifferentieerd evenwicht. Het streven naar ruimtelijke kwaliteit is en wordt doelbewust ingezet omdat het een essentiële bijdrage levert aan de leefbaarheid van de stad. Dat sluit aan bij de tendens om niet alleen in termen van kwantitatieve groei te denken, maar zeker ook in kwalitatieve groei, zowel van de nieuwbouwwijken als van de bestaande stad. Het gemeentelijk architectuurbeleid van Maastricht kan derhalve beschouwd worden als een diepte-investering in de leefbaarheid van de stad.

Het is in dit verband treffend hoe de Luikse architect Charles Vandenhove, die in heel wat Europese steden werk heeft afgeleverd, zich over Maastricht uitdrukt:

"Voor mij is Maastricht exemplarisch voor de manier waarop je met vernieuwing van de binnenstad moet omgaan. Niet historiserend zoals in Brugge. Dat is gewoon (valse) romantiek. Nee, Maastricht kijkt naar de omgeving en voegt daar hedendaagse elementen aan toe, zonder dat de harmonie wordt verstoord..."⁴

Het stadsbestuur heeft inderdaad een actief en bewust architectuur- en monumentenbeleid gevoerd en voert dat nog steeds. Hierbij wordt er naar gestreefd de stad niet tot een openluchtmuseum te maken, maar juist ruimte te bieden aan het beste wat generaties bezielt en daardoor de confrontatie aankan met de kwaliteit, die in Maastricht al zo nadrukkelijk aanwezig is.

Architectonische kwaliteit gedefinieerd

In de voorafgaande paragraaf is regelmatig het begrip 'architectonische kwaliteit' gehanteerd. Dit trefwoord wordt vaak op verschillende manieren geïnterpreteerd, zodat gemakkelijk verwarring kan ontstaan. Architectonische kwaliteit valt in grote lijnen uiteen in drie samenhangende onderdelen: gebruikswaarde, culturele waarde en toekomstwaarde. Hierbij wordt, conform de Rijksnota "Ruimte voor Architectuur", verstaan onder:

gebruikswaarde : het efficiënte antwoord van het gebouw of de openbare ruimte op de gewenste gebruiksmogelijkheden

⁴ Gemeente Maastricht: "de Noord-West quadrant van de binnenstad" (1993)

- culturele waarde : de oorspronkelijkheid, de vaktechnische kwaliteit, de zeggingskracht, de relatie met de omgeving en de cultuur-historische waarde. De culturele waarde verwijst naar de vormkwaliteit en de belevingswaarde.
- toekomstwaarde : het resultaat van de gebruiks- en culturele waarde m.n. duurzaamheid, flexibiliteit en de waarde in de loop van de tijd (cultuurhistorisch kwaliteitsbehoud) spelen hierbij een belangrijke rol.

Het streven naar architectonische kwaliteit is geen doel op zich. Het heeft veeleer te maken met het nuttig gebruik en de belevingswaarde van bouwwerken, niet alleen nu maar ook in de toekomst, alsmede met de bijdrage die wordt geleverd aan het stadsbeeld, en de leefbaarheid van de stad. Refererend aan het citaat van G. Rietveld op de omslag van dit rapport, is het nuttig de vraag te beantwoorden: wanneer kan men spreken van (goede) architectuur? Is de discussie hierover te beperken tot mooi-of-lelijk en dus af te doen met de uitspraak: "over smaak valt niet te redetwisten?". Bovendien is smaak tijdgebonden en is "niet wat mooi is mode, maar is wat mode is mooi". Derhalve is de vraag relevant of er meer volledige, meer objectieve en meer genuanceerde criteria zijn voor het beoordelen van de architectonische kwaliteit van bouwplannen.

Hoe moeilijk het is om het begrip architectonische kwaliteit goed te definiëren wordt duidelijk, wanneer men zich realiseert dat zich in de loop van de geschiedenis een groot aantal architectuurstromingen heeft gemanifesteerd, waarvan de aanhangers elkaar met veel overtuiging hebben bestreden. Architectuur is evenals andere vormen van cultuur sterk verbonden met maatschappelijke ontwikkelingen en is daar een van de motoren van. Het antwoord op de gestelde vragen wordt nog lastiger wanneer er zoals in de afgelopen decennia sprake is van sterk wisselende en niet één eenduidige architectuurstroming.

Toch kan tegelijkertijd worden vastgesteld dat hoogtepunten van architectuur, tot welke stijlperiode zij ook behoren, op den duur algemeen erkend worden, ook al gaat er vaak enige tijd overheen voordat die erkenning een feit is.

Veel gebouwen, die later tot monument werden verklaard, hebben bij hun ontstaan aanleiding gegeven tot hevige discussies tussen voor- en tegenstanders.

Het begrip architectonische kwaliteit handelt en richt zich echter niet alleen op wat men zou kunnen noemen toparchitectuur van top-architecten. Het gaat veeleer om de vormgeving van het alledaagse zoals de (ver-)bouw van woningen en bedrijfsgebouwen.

Ook hier ligt de uitdaging om de trivialiteit te confronteren

met een avontuurlijke tegenstroom van creativiteit en kwaliteit.

Essentieel bij de formulering van architectonische kwaliteit is het inzicht in wat de architectuur vermag: verbazing, verwondering en waardering opwekken over de vormgeving van de stad, over de schoonheid van gebouw, constructie, kleur, licht en ruimte.

Het "beeld" van de architectuur wordt hierbij beschouwd als uitkomst en niet als doelstelling van de architectonische expressie. *Gebouwen die geconcipieerd worden omwille van alleen het beeldeffect (vormwil) missen immers elk belang.* In het spanningsveld tussen enerzijds het risicoloos ontwikkelen en bouwen en anderzijds het opzoeken van de ruimtelijke vanzelfsprekendheid, die bewondering afdwingt - in deze balans in continue beweging - streeft de gemeente Maastricht naar een gedifferentieerd evenwicht.

Als architectonische kwaliteit weliswaar niet steeds onmiddellijk, maar toch op den duur algemeen erkend kan worden, dan moet het mogelijk zijn vast te stellen welke elementen daarin ondanks alle verschillen een bepalende rol spelen, om op grond daarvan ook te bepalen welke criteria bij de beoordeling gehanteerd kunnen worden.

De voormalige Rijksbouwmeester, prof. ir. Tj. Dijkstra⁵, heeft beoordelingscriteria geformuleerd, die het complexe begrip architectonische kwaliteit kunnen verduidelijken. Deze criteria worden in Hoofdstuk III en Bijlage III uitvoerig toegelicht. (Zie hiervoor de paragraaf "Welstandscriteria"). Het vraagstuk hoe verantwoord om te gaan met monumenten, wordt in Hoofdstuk II, in de paragraaf "Monumentenbeleid", beschreven.

Voorwaarden voor architectonische kwaliteit

Op welke manier kan aan de architectonische kwaliteit van de stad Maastricht concreet inhoud worden gegeven?

Er is in het algemeen een aantal uitgangspunten, c.q. randvoorwaarden van belang. Op de *eerste plaats* moet er sprake zijn van een breed draagvlak in de stad. Er moet een cultureel klimaat zijn, dat het streven naar duurzame architectonische kwaliteit onderschrijft en mede uitdraagt. Dat klimaat kan vanuit de gemeentelijke overheid worden gestuurd en beïnvloed door bijv. exposities, lezingen, discussie-avonden, meervoudige architectonische opdrachten, voorbeeldprojecten en prijsvragen. Het doel hiervan is kennis, inzicht en begrip over te dragen over de doelstellingen, wensen en middelen. Het is belangrijk om te zorgen voor een zichtbaar resultaat, dat gerust aanleiding mag zijn voor discussies. Zo bestaat er een grote mate van consensus over kwaliteit van bijvoorbeeld het Bonnefantenmuseum, Hoogfrankrijk, het Herdenkingsplein. Maar

5 Prof. Ir. Tj. Dijkstra: Architectonische kwaliteit, een notitie over architectuurbeleid" (1991)

het gaat niet alleen om de grote projecten. Dat bewijst b.v. het woningbouwplan F. Olterdissenstraat en het kloostercomplex in Amby. Het is uniek dat hier voor de doelgroep ouderen in de sociale huursector hoogwaardige architectonische kwaliteit is ontstaan. Er zijn hier woningcomplexen tot stand gekomen, die een hoge gebruiks-, culturele en toekomstwaarde hebben.

Om architectonische kwaliteit te bereiken moeten er in de *tweede plaats* enthousiaste personen en organisaties aanwezig zijn, zoals de politiek, het ambtelijk apparaat, opdrachtgevers, architecten en bewoners. Die betrokkenen moeten de uitdaging om mee te bouwen aan de kwaliteit van de stad daadwerkelijk willen en durven oppakken en vormgeven. De specifieke bijdrage van elke groep zal erkend en gestimuleerd moeten worden. Het resultaat daarvan is vele generaties lang op vele kleinere en grotere plekken in Maastricht -in steen vertaald-aanwijsbaar.

Het bereiken van architectonische kwaliteit wordt voor een belangrijk deel bepaald door de kwaliteit van de opdrachtgever en de architect. Deze hebben grote invloed op de uiteindelijke kwaliteit. Het is voor een gemeente dan ook van groot belang dat zij opdrachtgevers en architecten weet te vinden, dan wel tegenover zich vindt, die enthousiast zijn en durf hebben om mede-verantwoordelijk te worden voor de kwalitatieve ontwikkeling van de stad. Op deze aspecten zal in deze nota dieper worden ingegaan.

Als *derde* voorwaarde geldt: stedenbouwkundige kwaliteit. Een goed stedenbouwkundig plan is in wezen bepalender voor de integrale kwaliteit van de gebouwde omgeving, dan de autonome kwaliteit van de individuele projecten. Het onderzoek naar het stedelijk weefsel op diverse schaalniveau's en de interpretatie en waardebeoordeling is van eminent belang. De Rijksbouwmeester - Prof. ir. W. Patijn - omschrijft deze voorwaarde als volgt:

"Het moet duidelijk zijn. Een slecht stedenbouwkundig plan kan nooit door goede architectuur gecompenseerd worden. Het priemaat ligt bij de stedenbouw, eenvoudigweg omdat het van een hoger schaalniveau is. De stedenbouwkundige structuur geeft richting aan de architectonische uitwerking. Het is er een voorwaarde voor. Architectuur lijkt belangrijker omdat het zichtbaarder is, terwijl de onderliggende ordening vaak niet direct afleesbaar is" ⁶

Als *vierde* voorwaarde geldt organisatorische kwaliteit. Immers een goede ordening en sturing van het planningsproces, waarin de (gedifferentieerde) kwaliteit centraal staat, brengt

⁶ Prof. Ir. W. Patijn: "Tussen schraalheid en overdaad", intreerede TU Delft, (1994)

de kwaliteit van het eindprodukt dichterbij. Een goed inzicht in de positie en mogelijkheden van elk van de partijen in het bouwproces is hiervoor noodzakelijk.

In dit proces wordt vanuit de dienst SOG en de welstands-, monumentencommissie de discipline gevraagd om nauwkeurig te formuleren wat de gewenste kwaliteit is. Vervolgens gaat het erom deze formulering aan te scherpen tijdens de planvorming in het cyclische proces van stadsontwerp: via morfologische onderzoeken naar stedenbouwkundige verkenningen, die ook al de contouren van de architectuur aangeven, weer terug naar stedenbouw en stadsontwerp. Door dergelijke cyclische processen wordt stedenbouwkundige én architectonische kwaliteit benoembaar en wordt het uit het vage gehaald. Vakmanschap en creativiteit van de ontwerper is hierbij een onmisbare voorwaarde.

Als laatste, maar zeker niet als minst belangrijke uitgangspunt bij de ontwikkeling voor architectonische kwaliteit, is te noemen een consistente, heldere regelgeving en richtlijnen.

De architect Renzo Piano stelt hierover het volgende. "*De tegenwoordig vaak gehoorde mening dat een architect, wil hij creatief kunnen zijn, volkomen vrij moet zijn, is onjuist. Het tegenovergestelde is veeleer aan de orde. Een architect, die op strakke voorschriften en beperkingen moet reageren, heeft veel meer mogelijkheden om creatief te zijn. Wie geen regels heeft, verliest zichzelf snel in zijn vrijheden.....*"⁷

De regels en richtlijnen moeten op basis van politiek en maatschappelijk draagvlak van te voren kenbaar worden gemaakt. Op die manier weet iedereen in een vroeg stadium welke verwachtingen de stad heeft. Worden die regels, in het meest negatieve geval, niet nageleefd, dan kunnen ze dwingend worden opgelegd.

Deze regels en richtlijnen moeten objectief, duidelijk, overtuigend en toetsbaar zijn op effectiviteit. Deze regels moeten vóór vaststelling in een ruime kring bediscussieerd kunnen worden. Na vaststelling door de Raad dienen deze regels en richtlijnen leidraad te zijn voor de handhaving. Het kan immers niet zo zijn dat in deze stad op illegale wijze afbreuk wordt gedaan aan het zo zorgvuldig opgebouwde stadsbeeld. In deze nota zal op deze regelgeving uitgebreid worden ingegaan. Ook zal op korte termijn de Handhavingsnota verschijnen, waarin dit aspect zal worden behandeld.

⁷ R. Piano: in Detail, Zeitschrift für Architektur, 3/96.

De concretisering van de voorwaarden voor architectonische kwaliteit in Maastricht

In de vorige paragraaf is stilgestaan bij de randvoorwaarden die in het algemeen gelden voor de ontwikkeling van architectonische kwaliteit.

De vraag die in deze paragraaf centraal staat, is: hoe heeft de gemeente Maastricht vorm en inhoud gegeven aan deze randvoorwaarden?

Hierbij zal vooral ingegaan worden op het culturele klimaat, de stedenbouwkundig-ruimtelijke kaders en het instrumentarium. Deze aspecten zullen van een evaluatie worden voorzien.

Culturele klimaat

Er bestaat in Maastricht onmiskenbaar een klimaat, waarin stedenbouwkundige en architectonische prestaties tot stand konden en kunnen komen. Er is ook i.h.a. bij betrokkenen waardering voor de stedenbouwkundige en architectonische tradities. De intenties van opdrachtgevers, de publieke belangstelling voor architectonische tradities, de politieke steun voor een zorgvuldig stadsontwikkelingsbeleid, de inspanningen van de planteamen om de grenzen van het gangbare én haalbare te verkennen, de manier waarop ontwerpers opgaven interpreteren en ambities koesteren; dat alles heeft bijgedragen aan dit culturele klimaat.

Dit klimaat is permanent in beweging: de ene opdrachtgever of architect is ambitieuzer dan de andere, bovendien komen architectonische prestaties tot stand in het spanningsveld tussen culturele ambities en commerciële belangen. Vooral de persoonlijke ambities, de persoonlijke inzet en betrokkenheid zijn hierbij doorslaggevend. In dit krachtenveld heeft het gemeentebestuur en de dienst SOG ten behoeve van de kwaliteit van de gebouwde omgeving een aantal instrumenten ingezet om de verbinding te leggen tussen het architectuurklimaat en het architectuurbeleid. Immers de verbinding tussen de culturele opvattingen (oordelen, inspiratie en ambities) en de concrete beslissingen over projecten, de politieke agenda, de regelgeving en de procedures is in de dagelijkse praktijk lang niet vanzelfsprekend. In het verleden zijn er in Maastricht dan ook, zij het beperkt, bouwwerken gerealiseerd die misstaan in de omgeving of waarvan de enige waarde is dat zij niet misstaan in de omgeving, in plaats van een extra kwaliteit en dimensie toevoegend. Bovendien lopen de opvattingen over wat architectonische kwaliteit is, waar en wanneer dit moet worden nagestreefd en wat de kwaliteit is van eigentijdse architectuur soms niet parallel.

Derhalve poogt dit rapport over deze aspecten inzicht te verschaffen en hierover standpunten in te nemen.

Stedebouwkundig-ruimtelijk kader

Voor het ontwikkelen van architectonische kwaliteit geldt als absolute voorwaarde de integrale ruimtelijke kwaliteit op alle schaalniveau's, waaraan de bijdrage van de stedebouwkundige discipline van grote betekenis is. Derhalve is de formulering van stedebouwkundige randvoorwaarden vóórafgaand aan het ontwerpproces essentieel. Deze opvatting heeft zijn waarde bewezen en is nog steeds aktueel.

Maastricht staat niet alleen bekend om het hoge niveau van architectonisch-monumentale kwaliteit zoals deze in de loop der eeuwen is ontstaan, ontwikkeld en gekoesterd, doch evenzeer om haar grote traditie op het gebied van het stedebouwkundig ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Generaties lang heeft de stad geïnvesteerd in de *duurzaamheid* van haar leefklimaat: in het behoud van haar rijke historische erfgoed, in de stadsvernieuwing, in de na-oorlogse wijken en in het landschap dat de stad omringt en erin doordringt.

Een halve eeuw geleden is - met vooruitziende blik - de basis gelegd voor een nieuw duurzaam stadsconcept, gebaseerd op een integrale samenhang tussen ruimtelijke en functionele aspecten. De elkaar opvolgende stedebouwkundigen (Klijnen, Dingemans, en v.d. Venne) hebben in een opmerkelijke mate van continuïteit gevaren op het kompas van de "organische stad", waaraan vervolgens vele bekwame architecten een verdere invulling hebben gegeven. Essentie van dit concept is een zorgvuldige vervlechting van de uitgroeiende stad met het landschap. De Wederopbouwperiode kent als hoogtepunten: de bouw van de na-oorlogse woonbuurten, op basis van integrale stedebouwkundige visies, de stadsvernieuwingprojecten en de vormgeving van de openbare ruimten, voortbouwend op de traditie van Maaslandse rivierstad.

Sinds de jaren 80 heeft Maastricht, in een proces van herbezinning op de tomeloze groei van verstedelijking en mobiliteit, een extra impuls gegeven aan de stedelijke vernieuwing, de omvangrijke herstructurering van grote binnenstedelijke gebieden.

Cruciale beleidsuitgangspunten en voor de ruimtelijke planvorming zijn verwoord in de door de Raad vastgestelde "*Structuurvisie Maastricht 1990-2000*" en het "*Ruimtelijk ontwikkelingsconcept stadsregio Maastricht verkenning tot 2025*" (1996). Het centrale beleidsthema is *een compacte stad in een weids landschap*, waarbij gezocht wordt naar een evenwicht tussen functieversterking en behoud van de stedelijke open ruimte.

Op basis van zorgvuldige historisch-morfologische analyses en waardebeoordeling van bestaande structuren, van de ruimtelijke kwaliteit en van de historische lading, zijn -al ontwerpende- op de diverse schaalniveau's de ruimtelijke structuurverbeteringen verkend.

Door deze verkenningen wordt een relatie gelegd tussen "architectonische stedebouw" en "stedebouwkundige architectuur". De stedebouwkundige discipline wordt verrijkt met de derde dimensie en krijgt hierdoor een nadrukkelijke architectonische

dimensie. De architectuur laat zich meer dan ooit inspireren door de plek; kortom zij krijgt een stedenbouwkundige dimensie. In deze zorgvuldige en duurzame aanpak worden de potenties en wezenskenmerken van de plek ("genius loci") binnen de stedenbouwkundige context en de historische beeldmerken van de stad, als aanknopingspunten genomen om te voorkomen dat onverklaarbare en storende breuklijnen tussen "oud" en "nieuw" ontstaan.

Als belangrijke visuele en structurele kenmerken, die al generaties lang de identiteit van de binnenstad dragen, kunnen worden genoemd: de schaal van de stad, te weten de geringe breedte van de hoofdstraten met verrassende verwijdingen en vernauwingen met een smalle parcellering waaraan aaneengesloten bebouwing is gelegen met een bekapping evenwijdig aan de voorgevel. Deze kappen spelen door hun wisselende hoogten en buigingen in de rooilijn een dominante rol in het stadsbeeld. De binnenstad vormt hierbij geen statisch decor uit voorbije perioden, maar een dynamisch centrum van een zich vernieuwende stad. Het is hierbij zaak deze vernieuwingen zodanig te structureren dat bestaande kwaliteiten worden gehandhaafd en nieuwe worden toegevoegd. De historisch monumentale binnenstad heeft door dit beleid, waarbij zorgvuldig vernieuwende en eigentijdse elementen zijn ingebracht, bewezen een hoge toekomstwaarde te bezitten. Deze waarde ligt in de kracht om veranderingen op te nemen, waarbij harmonie in karakter, uiterlijk en betekenis worden gehandhaafd. In Maastricht voegen zich bouwwerken van geheel verschillende jaargangen functies en stijlen zich naadloos in het weefsel van de stad.

De stadsdelen op de west- en oostoever hebben een sterk van elkaar verschillend ruimtelijk karakter. Dit zorgt voor een waardevolle stedenbouwkundig-ruimtelijke differentiatie:

- * op de westelijke oever heeft de stad in de loop der eeuwen een fraaie waaivormige opbouw gekregen, op basis van de landschappelijke ondergrond en de radiale historische routes;
- * de ruimtelijke structuur op de oostelijke oevers weerspiegelt de landschappelijke structuur van de terrassen van het Maasdal, met het van oudsher lineaire occupatiepatroon, doorsneden door historische routes in de oost-west-richting en door dwarsroutes tussen laag- en hoogterras; de stad heeft daardoor een logisch orthogonaal verstedelijkingspatroon gekregen.

De aandacht werd en is hierbij vooral gericht op de homogene kwaliteit van de stedelijke ensembles én op een hoog kwalitatief gemiddelde in aansluiting op het zorgvuldig gekoesterde historische erfgoed. Het streven is erop gericht herkenbare, kwaliteitsvolle, eigentijdse oplossingen te bieden met aanhoudende aandacht voor de kwaliteit van het stedelijk landschap, de samenhang tussen de gebouwen onderling en de architectuur van de openbare ruimte.

Richtsnoer voor de stadsontwikkeling van Maastricht is dan ook

de ambitie om enerzijds op een eigentijdse wijze te willen wedijveren met het kwaliteitsniveau van de historische gegevenheden (ontwikkelingstaak) en anderzijds de wens om zorgvuldig om te gaan met het rijke erfdeel, dat de stad in dit opzicht te beheren heeft (beheertaak).

In de Structuurvisie wordt m.a.w. een stadscultureel kader geboden dat zijn doorwerking vindt in de talloze grotere en kleinere deelprojecten, die de gemeente samen met particuliere initiatiefnemers en bewoners ontwikkelt. In deze projecten wordt vormkwaliteit als een geïnvesteerd vermogen gezien; als een kapitaal dat aantrekkingskracht heeft op nieuwe investeringen, dat vraagt om zorgvuldig beheer en perspectief. Daarnaast zorgt deze vormkwaliteit ervoor dat de bewoners aan hun omgeving zijn gehecht en alert zijn op het behoud van deze kwaliteit.

Een bijkomend voordeel van het werken met een richtinggevend stadsontwerp is dat de belanghebbenden, omwonenden en toekomstige bewoners zich in een vroeg stadium een duidelijk beeld kunnen vormen van de beoogde plankwaliteit.

Op deze wijze is stadsontwikkeling onderdeel van een brede, stadsculturele aanpak, waarop het architectuurbeleid inspeelt.

Strategische planvorming; het proces en de organisatie

In procedureel opzicht betekent deze stadsculturele aanpak dat er in Maastricht een belangrijke verschuiving heeft plaatsgevonden van het 'kwaliteitsmoment', van de bepaling van condities die nodig zijn voor het effectueren van ruimtelijk-architectonische kwaliteit. Dit is naar een veel vroeger moment in het stedelijke productieproces verschoven. In 'vakinhoudelijk opzicht' betekent dit dat de praktijk van de ruimtelijke ordening fundamenteel van karakter is veranderd: van een procesfactor die middels verbodsbepalingen en randvoorwaarden vooral bepaalt wat er niet mag, naar een procesfactor die optreedt als organisator van een creatief proces.

Deze verandering is binnen het College van B. en W. en de dienst SOG geconcretiseerd op drie niveaus:

stedelijk ontwikkelingsmanagement;
stadsontwerp;
welstandstoezicht.

Stedelijk ontwikkelingsmanagement

Dit ontwikkelingsmanagement creëert en bewaakt de politieke condities voor het creatieve proces. Daarvoor is nodig: een procesmanagement dat via een integrale aanpak in het krachtenveld tussen politiek, bedrijfsleven en burgerij, de samenhang in en de beheersing van de kwaliteit van de gebouwde omgeving en de openbare ruimte weet te genereren. Dit impliceert een centrale rol die absoluut niet strijdig hoeft te zijn met het vergroten van de rol van de private partners. Binnen het dicht bezette veld van participanten en belanghebbenden is de gemeente de enige instantie die het vermogen heeft tot syntheti-

seren, tot het bewaken van de continuïteit op conceptueel niveau, inclusief het bepalen van de marges en toleranties, die zich in het proces per definitie zullen voordoen. De stedelijke overheid beheert de kwaliteit op lange termijn, beheert de 'longue durée', zoals de Fransen dit zo elegant uitdrukken.

Gegeven het feit dat het om complexe planningsoperaties gaat, met verschillende participanten, die uiteenlopende doeleinden nastreven, is eveneens een *artistiek management* vereist. Bij de bouwplanontwikkeling zal het artistiek management zich moeten richten op de beheersing van het per definitie gefragmenteerde tijdspad, alsmede het synergetisch aansturen van de veelheid van auteurs.

Hierbij is een combinatie van aanhoudende nauwgezetheid, betrokkenheid én realiteitszin nodig.

Vervolgens meer concreet toegespitst op de praktijk van alledag: het "stedelijke ontwikkelingsmanagement" selecteert de private partners en bepaalt de voorwaarden voor hun participatie; zorgt voor continuïteit in de planontwikkeling; zorgt dat aangepakte zaken ook echt worden afgemaakt. Dit leidt tot:

- een stringent gehanteerde intake-procedure voor alle initiatieven waarvoor Ruimtelijke Ordeningsprocedures vereist zijn, dat wil zeggen in situaties waarbij initiatiefnemers willen afwijken van een geldend bestemmingsplan. Initiatieven krijgen een primaire bestuurlijke toets, m.n. gericht op de continuïteit van het beleid en op beleidsgevoelige aspecten;
- er vinden praktisch uitsluitend onderhandelingen plaats met optiehoudende ontwikkelaars of eigenaars; daarnaast worden ontwikkelingstrajecten gekoppeld aan strikte termijnen;
- grondaanbiedingen worden gebaseerd op een gespecificeerde exploitatie-opzet en kunnen worden voorzien van gedetailleerde bepalingen op het gebied van stedenbouw, volkshuisvesting, verkeer, milieu, monumentenzorg, archeologie en architectuur.

Stadsontwerp

Binnen het permanente ontwerponderzoek, vindt door de dienst SOG een test plaats van de optimale ontwikkelingsmogelijkheden van specifieke lokaties. Zo veel mogelijk vindt dit onderzoek plaats in samenwerking met private partners, ook als die pas in een later stadium binnen het planproces actief worden.

Daarnaast wordt de welstands-, en monumentencommissie vroegtijdig betrokken bij de planontwikkeling.

Essentieel hierbij is dat de gemeentelijke stedenbouwkundige (dienst SOG) de positie heeft van coördinerend auteur. De gemeente moet zelf de verantwoordelijkheid nemen voor de continuïteit van de kwaliteitsbewaking, door de schalen heen en, gedurende alle fasen van het proces. Zonder deze sturende,

coördinerende auteursrol ontwikkelt zij niet het inhoudelijke niveau en het prestige dat nodig is voor de vervulling van deze taak. Vasthoudend aan de integrale aanpak die nodig is om te komen tot een bestendige kwaliteit wordt in het wisselende krachtenveld steeds gezocht naar een vorm van *bondgenootschap* tussen het politieke bestuur en de ambtelijke organisatie van de dienst SOG.

Een punt van aandacht hierbij is de beschikbare capaciteit binnen de dienst SOG om de noodzakelijke visies en ontwerponderzoeken te kunnen ontwikkelen.

Voor het vinden van de (schaarse) stedenbouwkundige kwaliteit is ook gebruik gemaakt van externe expertise. Voorbeelden hier zijn de ontwikkelde stedenbouwkundige visies voor:

- * Ceramique (Jo Coenen)
- * Hazendans (Rein Geurtsen)
- * Amby-Zuid (Frits Palmboom)
- * Randwijck (Ungers- von Brandt)

Het blijft hierbij de opgave om een beheersbaar evenwicht te vinden tussen enerzijds de uitbestede plannen en de beperkte stedenbouwkundige capaciteit binnen SOG

Op basis van deze, inhoudelijk en procedureel beschreven stadsontwerp-aanpak ontstaan ruimtelijke en juridische concepten, die na inspraak en vaststelling door het gemeentebestuur, de randvoorwaarden bieden waarbinnen initiatiefnemers architectonische kwaliteit kunnen genereren. Actuele bestemmingsplannen, voortvloeiend uit de toekomstvisie op de stad als geheel en het betreffende gebied in het bijzonder, zonodig aangevuld met beeldkwaliteitplannen, zijn een solide instrument gebleken voor de uitvoering van het Maastrichtse architectonische kwaliteitsbeleid.

Dit wordt onderkend en onderschreven door de gemeenteraad; doordat een jaarlijks (uitbestedings-)budget beschikbaar is gesteld, kan door of namens de dienst SOG intensief gewerkt worden aan de opstelling van actuele bestemmingsplannen.

Het derde niveau waarop de verandering qua aanpak is geconcretiseerd, betreft het welstands- en monumentenbeleid, die zich richten op het investeren in duurzame kwaliteit. Hierop zal in de volgende hoofdstukken nader worden ingegaan.

INSTRUMENTARIUM

Het culturele klimaat in Maastricht, waarin het gedifferentieerde streven naar duurzame kwaliteit centraal staat, is mede ontstaan door de inzet van een aantal instrumenten. Deze instrumenten zijn gericht op het tot stand komen en in stand houden van een vruchtbare humuslaag waarop de belangstelling voor stedenbouw, monumentenzorg en architectuur kan worden gevoed en gekoesterd.

Om de publieke belangstelling voor de stedenbouwkundige, monumentale- en architectonische kwaliteit van de gebouwde omgeving te bevorderen, is gebruik gemaakt van de volgende instrumenten.

Voorlichting, en discussie-bijeenkomsten.

De gemeente heeft vaak in samenwerking met andere partijen, het debat geëntameerd over o.m. de volgende onderwerpen:

- de aktuele stedenbouwkundige en architectonische projecten in de stad
- het welstands- en monumentenbeleid
- evaluatie van de welstands- en monumentencommissie
- het historisch kleurenonderzoek
- reclame- en terrassenbeleid

Het architectuurklimaat in Maastricht krijgt diepgang door inspirerende discussies over architectuur. Hierdoor kan de belangstelling voor architectuur worden gestimuleerd en kan begrip ontstaan voor nieuwe definities van het begrip kwaliteit. Participanten in de besluitvorming, zoals opdrachtgevers en gebruikers moeten gestimuleerd worden aan de discussies over beleidsvoornemens en de presentatie van plannen voor nieuwe opgaven deel te nemen. Hierbij is het vooral van belang ontwerpers zelf te laten participeren door toe te lichten hoe ontwerpprincipes worden gehanteerd. Door het overdragen van kennis en inzicht in de tradities van stedenbouw en architectuur en de aktuele ontwikkelingen daarin kunnen onbegrepen ingrepen toegankelijk worden gemaakt voor een groter publiek. Periodieke discussies derhalve, met verduidelijking van de aversies en ambities en nieuwe fascinaties voor de individuele en maatschappelijke inzet om gebouwen en openbare ruimten te ontwikkelen die tot de verbeelding spreken en waarop men trots kan zijn. Bij deze discussies gaat het om een breed gedragen bewustzijn, een verantwoordelijkheidsgevoel bij diegenen die initiatief nemen, die architectuur produceren, die meewerken aan de beslissingen daarover en bij diegenen die de randvoorwaarden bepalen waarbinnen de stad Maastricht groeit en verandert. Bij deze veranderingen mag de stad, zoals een kameleon, van kleur verschieten, maar haar wezenskenmerken dienen onaangestast te blijven.

Gelet op de positieve effecten van deze dialogen, wordt voorgesteld op de ingeslagen weg voort te gaan, met versterkte aandacht voor:

- de periodiek te organiseren discussies tussen alle betrokkenen bij het kwaliteitsbeleid over actuele ontwikkelingen binnen dit thema;
- de publiciteit over projecten, waarin b.v. in de Maaspost periodiek informatie wordt opgenomen over actuele stedenbouwkundige plannen, woningbouwprojecten en de (her-)inrichting van de openbare ruimte.

Voorbeeldprojecten

Omdat de gemeente de vraag naar duurzame kwaliteit bij derden kan bevorderen als zijzelf kwaliteit weet te realiseren, is het instrument van voorbeeldprojecten -waar mogelijk- toegepast. Het betreft niet alleen stedenbouwkundig -ruimtelijke kaders, waarbinnen architectonische kwaliteit mogelijk wordt, maar het gaat ook concreet om gebouwen, waarbij de gemeente zelf als opdrachtgever of als bemiddelaar fungeert. Recente voorbeelden hiervan zijn:

- het Céramique project in het algemeen het Internationaal Activiteitscentrum (IAC) in het bijzonder
- het Markt-Maas project
- het voorbeeldplan voor de Maasoever
- de projecten Herdenkingsplein, Hoogfrankrijk, Staaarlokatie
- de bouw van basisscholen;
- de in voorbereiding zijnde masterplannen voor de openbare ruimte en verlichting

Aangezien 'goed voorbeeld doet volgen' is het gewenst ook in de toekomst de voorbeeldfunctie van de gemeente Maastricht, indien zij direct of indirect opdrachtgever is, te behouden.

Tentoonstellingen, publiciteit

Bij diverse gelegenheden heeft de gemeente, i.c. de dienst SOG in samenwerking met de afdeling Voorlichting, zowel in binnen- als buitenland exposities over diverse thema's ingericht. Ondanks de grote belangstelling en de meerwaarde die hierdoor werden opgeroepen, is de beschikbare capaciteit hiervoor een knelpunt. *Eveneens zou het aanbeveling verdienen:*

- *bij elk project in een vroege fase zich te beraden over de publicitaire mogelijkheden en hiervoor de benodigde project-budgetten ter beschikking te stellen;*
- *frequenter tentoonstellingen te organiseren in b.v. het Voorlichtingscentrum over stedenbouwkundige of architectonisch interessante projecten,*
- *de in het kader "Van de Nood een Deugd" wegbezuinigde voorlichtings- en PR capaciteit in verband met de vele aanvragen in relatie met de grote PR-waarde, te heroverwegen,*
- *een standaard-collectie op te zetten van voorbeeldprojecten, waarbij ten behoeve van de ontwikkeling en beoordeling van bouwprojecten en plannen voor de openbare ruimte het nuttig zou zijn om te beschikken over maquet-*

- tes alsmede een stadsmacquette. Multi-mediatechnieken, zoals computersimulaties en video-opnamen zouden ten behoeve van de presentatie van bouwplannen, meer aandacht verdienen. Dit idee zal als stadslaboratorium in de stadshal van het IAC nader vorm worden gegeven,
- projecten, die door studenten van de diverse opleidingsinstituten zijn opgesteld en die interessant zijn voor de stad Maastricht, in samenwerking tentoon te stellen.

Monumenten- en Architectuurprijs

Sedert een aantal jaren wordt de Jhr. Victor de Stuerspenning bij toerbeurt toegekend aan personen en/of instellingen, die zich verdienstelijk hebben gemaakt op het gebied van de monumentenzorg, respectievelijk de eigentijdse architectuur. In deze prijs, die gekoppeld wordt aan òf de open Monumentendag of de "Dag van de architectuur", wordt ook de belangrijke rol van de opdrachtgever betrokken. *Continuering van de inzet van dit middel is van belang om een breed front (politici, publiek, ontwerpers en opdrachtgevers) bewust te maken van de noodzaak om de kwaliteit van de gebouwde omgeving te verbeteren.* De gezamenlijke verantwoordelijkheid hiervoor wordt door deze prijs gestimuleerd.

Architectuurkaart

Op korte termijn zal het lokaal architectuurcentrum TOPOS bestaande uit in de regio werkzame architecten, de architectuurkaart van Maastricht publiceren, waarin interessante stedenbouwkundige en architectonische projecten uit deze eeuw zijn opgenomen. Verschillende gemeentelijke diensten hebben inmiddels interesse getoond om via voorintekening de nodige exemplaren te bestellen.

Het verdient aanbeveling om de mogelijkheden van samenwerking met dit architectuurcentrum te onderzoeken, wanneer het gaat om de organisatie van lezingen, exposities en excursies.

Excursies en discussies

Om de publieke opinie over architectuur te stimuleren, zijn bezoeken aan gerealiseerde projecten een waardevol middel. Hierdoor kan een discussie worden gevoerd over het nagestreefde en gerealiseerde kwaliteitsbeeld. Voorgesteld wordt -als uitvloeisel van deze nota- architectuurwandelingen met diverse betrokkenen te organiseren.

Dit kan als volgt worden vormgegeven. Op een attractieve lokatie worden geïnteresseerde burgers uitgenodigd. Daar is ook een expositie ingericht met maquettes van onlangs gerealiseerde of nog te realiseren projecten. Aan de hand van die maquettes kan als het ware een imaginaire wandeling door het nieuwe Maastricht worden gemaakt. Uitgelegd kan worden waarom voor die bepaalde kwaliteit gekozen is. Die imaginaire stadswandeling kan gevolgd worden door een gerichte stadswandeling, waarbij een deel van de maquettes tot leven komt. Zo kan niet alleen begrip gekweekt worden voor het beleid, maar kunnen burgers ook deelgenoot worden van de trots over dat beleid.

Een dergelijke aanpak zou ook kunnen leiden tot fundamentele discussies over de ontwikkeling van de stad.

Architectenkeuze

Aangezien architectonische kwaliteit binnen de gestelde kaders door de ontwerper moet worden geleverd en niet kan worden afgedwongen in een begeleidingsproces, volgt daaruit het belang van een zorgvuldige architectenkeuze.

Regelmatig wordt de gemeente c.q. de welstands- monumentencommissie geconfronteerd met niet-gekwalificeerde ontwerpers en incidenteel met architecten, die te weinig affiniteit hebben met de gestelde opgave. Dit maakt het overleg- en goedkeuringstrajekt onnodig lang en complex. Dit vraagt niet alleen (te) grote inspanningen van de zijde van de gemeente, maar ook blijkt het bereikte eindresultaat vaak minder dan mogelijk en wenselijk. Derhalve is het raadzaam altijd een architect met affiniteit voor de opdracht te kiezen.

Er zijn verschillende manieren om een architect te selecteren: rechtstreeks of via een prijsvraag dan wel een meervoudige opdracht. Voor de opdrachtgever die zijn eisen duidelijk op papier heeft en die een goed beeld heeft van wat hij wil, is de rechtstreekse selectieprocedure te verkiezen omdat niet rechtstreekse procedures extra tijd, geld en moeite kosten.

Daar staat wel tegenover dat bij de (in de volgende paragraaf te behandelen) niet-rechtstreekse procedures de opdrachtgever meer inzicht krijgt in de opvattingen en werkwijze van de architect en een keuze kan maken op grond van meerdere schetsen en ideeën.

Een actueel discussiepunt is de vraag wat de gemeente Maastricht te maken heeft met de architectenkeuze als ze zelf niet optreedt als opdrachtgever.

De keuze voor een bepaalde architect is principieel altijd een zaak is van de opdrachtgever. De gemeente kan desgevraagd behulpzaam zijn in dit afwegingsproces door duidelijk aan te geven wat zij in de context van de locatie verwacht.

De rol van de gemeente Maastricht daarbij is primair het stellen van de kwaliteitsvraag.

Het is belangrijk dat de architectenkeuze onderwerp van discussie is tussen opdrachtgever en gemeente, in relatie tot het belang van de plek.

De gemeente kijkt met het oog op de openbare kwaliteit naar het gewenste handschrift. De opdrachtgever stelt eisen op basis van vaktechnische kwaliteiten en eigen smaak. Beide invalshoeken zijn belangrijk, waarbij de keuze nooit een eenzijdig dictaat moet worden. Doordat de gemeente doorlopend met een grote verscheidenheid aan bouwprojecten en bouwprocessen te maken heeft, is er expertise over de kwaliteitsontwikkeling van vormgevers en architecten.

Hoewel er, vele criteria zijn om tot een architectenkeuze te komen, *is er in Maastricht géén lijst die bij elke opgave tot een ondubbelzinnige keuze leidt.*

Er wordt bewust voor een heterogene aanpak gekozen, in de wetenschap dat elke opgave uniek is, vanwege de omvang van het programma en de ruimtelijke inpassing. Door het maken van voorstudies binnen de dienst SOG en vroegtijdig overleg met opdrachtgevers wordt een beeld gevormd van de kwaliteit van de locatie.

Aanbevelingen architectenkeuze

De gemeente Maastricht laat de opdrachtgevers vrij in het kiezen van architecten. Wel kan zij opdrachtgevers hierover adviseren. In ieder geval is zij met de BNA van mening dat voor elke bouwopdracht in principe een gekwalificeerde architect moet worden ingeschakeld, die bij voorkeur gedurende het gehele bouwproces zijn rol vervult.

Ook is zij van mening dat, zoals in het voorafgaande beargumenteerd, de keuze van een architect weloverwogen tot stand dient te komen.

E.e.a. kan worden gestimuleerd door:

- * Opdrachtgevers, ook de incidentele, bij voorbaat te adviseren een architect in te schakelen en weloverwogen een keuze te maken. Hierbij zal de gemeente géén z.g. "architectenlijst" hanteren, die als het ware een voorselectie van geschikte architecten inhoudt.
- * Indien de gemeente zelf bouwgrond beschikbaar stelt, zal in de verkoopvoorwaarden nadrukkelijk de aanbeveling worden opgenomen een gekwalificeerd architect in te schakelen.
- * Bij elke bouwaanvraag zal worden verzocht om een bewijs van inschrijving in het architectenregister; hiermee heeft men de zekerheid dat de betreffende architect -op grond van de wet- gekwalificeerd wordt geacht;
- * Vanuit de welstands-monumentencommissie zal - indien nodig - in beperkte mate bouwplanoverleg worden aangeboden om inspirerend en stimulerend een optimale oplossing voor een specifieke opgave te bereiken. Indien tijdens het overleg geen meetbaar effect blijkt, zal het advies zijn een meer deskundig architect met meer affiniteit voor de opgave te kiezen;
- * De vraag -wanneer de gemeente zelf opdrachtgever is voor projecten in de stad- hiervoor of plaatselijke danwel regionale architecten moeten worden ingeschakeld, dient genuanceerd te worden beantwoord. De opvattingen hierover van de voormalig Rijksbouwmeester prof. ir. Tj. Dijkstra zijn bij dit antwoord van belang geweest. Enerzijds is

het duidelijk dat juist bij kleinere projecten plaatselijke bekendheid en invoelingsvermogen een voordeel kan zijn. Anderzijds is een zekere distantie van plaatselijke belangen gewenst en kan aan het criterium van vernieuwende en professionele kwaliteit niet worden getornd. In de praktijk wordt voorgesteld bij lokale opdrachten van beperkte omvang er naar te streven architecten uit de naaste omgeving in te schakelen. Hierbij dient ook aandacht te zijn voor veelbelovende, startende architecten (jong, onbekend talent). Hoe groter of specifieker het project, hoe groter ook de kans dat daarbij ook een gespecialiseerde architect, dan wel (grotere) bureaus buiten de regio in de afwegingen worden betrokken. Bij de te maken keuzen dienen de Europese richtlijnen en het gemeentelijke aanbestedingsbeleid te worden gevolgd.

Meervoudige opdrachten en prijsvragen

De instrumenten "meervoudige opdrachten" en "prijsvragen" zijn in Maastricht bij diverse projecten ingezet.

Recente voorbeelden hiervan zijn:

- * de Staarlokatie
- * de bouw van de basisschool de Spiegel
- * de bouw van de basisschool Binnenstad
- * de euregionale architectuurprijsvraag voor de bouw van 15 woningen in Heugem ("Wonen in een winnaar")

Deze instrumenten hebben een duidelijke meerwaarde opgeleverd: zij hebben de kwaliteit van de ontwerpen gestimuleerd.

Door de BNA zijn regels opgesteld voor prijsvragen en meervoudige opdrachten.⁸ Korthedshalve wordt hiernaar verwezen. Essentieel verschil met de rechtstreekse selectie van ontwerpers is dat de opdrachtgever nu zijn keuze kan maken op grond van diverse schetsen en ideeën.

Aanbevelingen m.b.t. prijsvragen en meervoudige opdrachten

- * De open (eu-)regionale prijsvraag heeft als voordeel dat een goed inzicht ontstaat op de in de regio aanwezige kwaliteit, ook voor wat betreft nog minder bekende architecten. Het ligt voor de hand - op basis van de goede ervaringen die hiermee zijn opgedaan - periodiek prijsvragen in deze vorm uit te schrijven, wanneer zich daarvoor geschikte projecten voordoen. Dat de deelnemende architecten voor hun inspanningen een honorarium dienen te ontvangen, is noodzakelijk. Dit om te voorkomen dat de zeer grote hoeveelheid werk gratis door architecten moet worden

⁸ BNA: "Algemene Nederlandse Prijsvraagregelen" en "Regelgeving Meervoudige Opdrachten" (1992).

hoeveelheid werk gratis door architecten moet worden verricht.

- * Meervoudige opdrachten en besloten prijsvragen dienen bij voorkeur te worden gehanteerd voor projecten, waarbij met name een complexe stebouwkundige problematiek vraagt om het ontwikkelen en toetsen van meerdere visies.
- * Om te voorkomen dat, zoals thans landelijk aktueel is, er problemen ontstaan met prijsvragen en meervoudige opdrachten, dient tevoren duidelijk te worden gemaakt welke voorwaarden, procedures en doelstellingen gelden en welke taak aan architecten wordt gevraagd en welk honorarium hiertegenover staat.

Opdrachtgeverschap

Met regelgeving alleen ontstaat geen ruimtelijke kwaliteit. Daarvoor is de inzet van alle participanten en vooral van de opdrachtgever nodig. Zijn verantwoordelijkheid reikt verder dan alleen het standaardprodukt dat een verzekerd rendement oplevert of het bezit van een bouwkaavel: het gaat om het culturele besef mee te bouwen aan de kwaliteit van de stad. De rol van opdrachtgever bij het realiseren van architectonische kwaliteit is in principe duidelijk: "zonder goede opdrachtgever géén goede architectuur", zo stelt de voormalige rijksbouwmeester Prof. Ir. Tj. Dijkstra.⁹ Daarom heeft de Rijksoverheid bijvoorbeeld de Bronzen Bever, een belangrijke architectuurprijs, nadrukkelijk bestemd als een opdrachtgeversprijs.

Het Maastrichtse architectuurbeleid kan nooit als een dictaat worden opgelegd aan opdrachtgevers. Uit de evaluatie van de praktijk blijkt dat samenwerking met een inspirerende opdrachtgever de beste manier is om de belangen van opdrachtgever, gemeente en van de ontwerper zo harmonieus mogelijk samen te voegen. Dit betekent dat allereerst goede informatie en voorlichting over het gemeentelijk beleid verstrekt moet worden. Vervolgens krijgt de samenwerking gestalte door gezamenlijk (gemeente-, opdrachtgever en architect) de plannen voor een concreet initiatief uit te werken. Een middel hierbij is de met marktpartijen en corporaties af te sluiten projectovereenkomst, die naast inhoudelijke kosten- kwaliteitsmaatstaven, ook de na te streven architectonische (beeld)kwaliteit kan vastleggen.

OPDRACHTGEVERSCHAP EN DUURZAAM BOUWEN

Een aktueel thema, waarmee opdrachtgevers en architecten steeds vaker - en vanzelfsprekend - geconfronteerd worden is duurzame stedebouw en duurzaam bouwen. Hierbij is het goed op te merken dat het niet om een aparte

⁹ Prof. Ir. Tj. Dijkstra: "Kwaliteit als opdracht voor openbaar bestuur" (1991)

het proces, waarbij duurzaamheid een integraal onderdeel vormt van ontwerp en uitvoering.

Duurzaam bouwen is meer dan energiebesparing en een afgewogen materiaalkeuze. Het strekt zich uit van de locatiekeuze en optimaal gebruik van de infrastructuur tot milieuzorg op de bouwplaats, inrichting van de openbare ruimte en voorlichting aan toekomstige gebruikers. Duurzaam bouwen is dus ook duurzame stedenbouw, duurzame woning- en utiliteitsbouw en duurzaam onderhoud en beheer. Daarom moet bij de bouw ook al worden nagedacht over de mogelijkheden tot hergebruik. Het betekent derhalve flexibel en aanpasbaar bouwen, met een hoge toekomstwaarde, met maximaal oog voor de milieu-effecten.

Derhalve wordt in het Gemeentelijk Milieubeleidsplan duurzaam bouwen als één van de speerpunten van het milieubeleid beschouwd, waaraan de komende jaren door de afdeling Bouwen en Wonen uitwerking zal worden gegeven. De stedenbouwkundige- en architectonische (welstands-) consequenties van duurzaam bouwen zijn, zoals uit de landelijke voorbeeldprojecten afleesbaar is, oplosbaar.

DE GEMEENTE ALS OPDRACHTGEVER

De gemeente Maastricht vervult een bijzondere rol bij de kwaliteit van het opdrachtgeverschap. Enerzijds is zij zelf opdrachtgever voor vele grote en kleine bouwprojecten, anderzijds heeft zij vanuit haar publieke taak een stimulerende, sturende en toetsende rol naar andere opdrachtgevers toe. De kwaliteit van het gemeentelijk opdrachtgeverschap komt derhalve tot uiting in:

- het geven van het goede voorbeeld, het tonen van enthousiasme, durf en inzet bij gemeentelijke opdrachten,
- het stimuleren van goed opdrachtgeverschap van andere partijen, het midden zoekend tussen terughoudendheid en betrokkenheid.

De operationalisering van deze gemeentelijke rollen kan op verschillende manieren, waarbij een stimulerend beleid vaak de voorkeur heeft boven het afdwingen van een bepaalde kwaliteit. De gemeente heeft altijd de mogelijkheid (het alleenrecht) om kwaliteitseisen aan andere opdrachtgevers te stellen, door middel van stedenbouwkundige uitgangspunten, bestemmingsplannen en eventueel beeldkwaliteitplannen. Voor de ontwikkelingen en het toetsen van deze eisen heeft de gemeente de dienst SOG en de welstands-monumentencommissie als onafhankelijke adviseur beschikbaar.

Het gemeentelijk opdrachtgeverschap berust derhalve op drie pijlers;

- een efficiënte gemeentelijke organisatie die de gewenste kwaliteit in huis heeft,
- de zorg voor heldere randvoorwaarden en een juiste inzet van instrumenten, waaronder het structuurplan, het bestemmingsplan, de (invloed op de) keuze van ontwerpers en het organiseren van enthousiasme het belangrijkste zijn;
- een inhoudelijke visie op de ruimtelijke ontwikkeling,

De gemeente Maastricht verkeert zelf in de gunstige omstandigheid dat er binnen de ambtelijke en politieke organisatie een aantal sleutelfiguren is, die aanspreekbaar zijn voor het belang van duurzame kwaliteit en die daar in samenwerking met alle participanten voortdurend en vasthoudend aan werken. ("Kwaliteit als opgave")

Kortom: betrokkenheid rond dit thema wordt als belangrijk beschouwd.

Aanbevelingen opdrachtgeverschap

- * De gemeente Maastricht zal -waar mogelijk- actief opdrachtgevers werven, dan wel aanbevelen, die aanspreekbaar zijn en beoordeeld kunnen worden op hun oorspronkelijkheid, vaktechnische kwaliteit en die bereid zijn een bijdrage te leveren aan de ruimtelijke en architectonische kwaliteit van de stad. In projectovereenkomsten met corporaties en marktpartijen kunnen naast inhoudelijke kosten- en kwaliteitsmaatstaven, ook stedenbouwkundige en architectonische uitgangspunten (b.v. na te streven beeldkwaliteit) worden overeengekomen.
- * De gemeente zelf zal op basis van haar visie, organisatie en instrumenten, duidelijkheid scheppen -zowel qua proces als qua te verwachten eindresultaat- wat van opdrachtgevers wordt verwacht.
- * De gemeente zal duurzame stedenbouw en duurzaam bouwen, bevorderen.
- * De gemeente zal opdrachtgevers stimuleren architecten volwaardig in te schakelen; directievoering bij de uitvoering dient uitgangspunt te zijn.

Incidentele opdrachtgevers

Incidentele opdrachtgevers bepalen in belangrijke mate het gezicht van Nederland, terwijl uit landelijke onderzoeken blijkt dat nog niet de helft van hen een architect inschakelt. Waarom laten zo veel incidentele opdrachtgevers architecten links liggen?

Waarom geven zij zo vaak de voorkeur aan een "catalogus-woning" en worden zo veel bedrijfsgebouwen volgens een standaardontwerp uitgevoerd?

Een betere voorlichting en deskundigheidsbevordering van opdrachtgevers zijn nodig om de culturele en economische meerwaarde van de inschakeling van gekwalificeerde architecten aan opdrachtgevers duidelijk te maken. Daarom hebben de ministeries van VROM en O.C. en W., besloten het "Stimuleringsprogramma incidentele opdrachtgevers" te starten.

INCIDENTELE OPDRACHTGEVERS BEDRIJFSBEOUWING

In het stimuleringsprogramma worden onder het motto; "good architecture is good business", m.a.w. een mooi, efficiënt

bedrijfsgebouw straalt ook een positief imago uit naar klanten, subsidies ter beschikking gesteld en is een brochure¹⁰ uitgebracht. In deze brochure worden de onduidelijkheden over de rol en betekenis van de inschakeling van een architect weggenomen.

Ook ligt hier een taak voor de gemeente Maastricht.

De ruimtelijke kwaliteit op bedrijfslokaties kan worden bevorderd door een duidelijk ruimtelijk concept, in de vorm van een integraal stedenbouwkundig plan, en door richtlijnen voor de bedrijfsarchitectuur, in de vorm van een beeldkwaliteitplan. Dit plan kan ook uitspraken doen over b.v. gewenste reclamevoering en terreininrichting.

Niet alleen kan de interesse in ruimtelijke kwaliteit op deze bedrijfslokaties worden versterkt door een stimulerende (en wervende) visie, een goede informatie-overdracht aan en samenwerking met opdrachtgevers, maar ook door een voorbeeldige eigen gemeentelijke rol als het gaat om de inrichting van de openbare ruimte.

INCIDENTELE OPDRACHTGEVERS PARTICULIERE WONINGBOUW

In de categorie "incidentele opdrachtgevers" vallen ook de mensen die hun eigen woning (laten) bouwen, verbeteren of onderhouden. Ook in deze gevallen is relatief weinig ervaring met het bouwproces voorhanden en wordt niet altijd een gekwalificeerde architect ingeschakeld.

In het kader van het eerder genoemde Stimuleringsprogramma "Onder architectuur" is inmiddels door de ministeries gestart met de benadering van : de particulier, die een eigen woning (ver-)bouwt.

Ook hier wordt via een brochure: "Aandacht voor uw woonwensen"¹¹ doelgroep gemotiveerd bij de opgave een architect in te schakelen.

Voor het Maastrichtse architectuurbeleid is deze categorie van particuliere opdrachtgevers een belangrijke factor. Het ligt vaak heel gevoelig om mensen regels, voorschriften of zelfs richtlijnen te geven voor de bouw, verbouw of verbetering van hun eigen (droom-)huis. Een architectuurbeleid voor individuele vrije sectorkavels is niet eenvoudig, vanwege de afweging tussen de vrijheid van de opdrachtgever en daartegenover de wensen van ruimtelijke samenhang en kwaliteit van de zijde van de gemeente.

Een goede argumentatie van het beleid, waarbij de nadruk ligt op het feit dat de ruimtelijke kwaliteit van de buurt als

¹⁰ Ministeries VROM, O. C. en W: "Het woord is aan de ondernemer; architectuur voor het midden- en kleinbedrijf" (1995)

¹¹ Ministeries VROM, OC en W: "Aandacht voor uw woonwensen" (1996)

geheel gebaat is met de voorschriften, is belangrijk. De vernieuwende aanpak van de vrije-sectorkavels in Maastricht is hiervan een voorbeeld, dat door het ministerie van VROM uitgeroepen is tot landelijk voorbeeldproject. Over dit experiment is een evaluatierapport opgesteld. Hieruit blijkt dat een goede argumentatie en voorlichting essentieel zijn voor het planproces. Hierbij kan ook worden gedacht aan voorbeeldontwerpen en ontwerpsuggesties. Er dient altijd te worden uitgegaan van een sterk en uitgewerkt stedenbouwkundig concept, bij voorkeur doorgewerkt in een beeldkwaliteitplan, waarbij ook de inrichting van de buitenruimte, zowel openbaar als privé, is betrokken. Het aanstellen van een supervisor als begeleider (een gemandateerd lid van de welstandscommissie), die waakt over de kwaliteit van het architectonisch ontwerp en de samenhang van ontwerpen binnen een groter stedenbouwkundig geheel, is in de praktijk kwaliteitsbevorderend gebleken.

Aanbevelingen incidentele opdrachtgever

- * De brochure "Het woord is aan de ondernemer" via de Kamer van Koophandel en EZW-Contactpunt Bedrijfsleven te verspreiden.
- * De brochure, gericht op de particulier die zijn eigen woning wil (ver-)bouwen via de afdeling Voorlichting & PR, de afdeling Bouwen en Wonen en de afdeling Grondzaken van de dienst SOG ter inzage te leggen.
- * Ten behoeve van een eenduidig verwachtingspatroon over de na te streven beeldkwaliteit op specifieke lokaties, is het gewenst -zo mogelijk gekoppeld aan bestemmingsplannen- hiervoor beeldkwaliteitplannen te ontwikkelen.

De corporaties als opdrachtgever

De Maastrichtse woningcorporaties hebben in de na-oorlogse periode een bijzonder groot aandeel gehad in de nieuw- en verbouwproductie van de woningvoorraad. Hierdoor zijn woningcomplexen en woonbuurten ontstaan die een goed woon- en verblijfsklimaat bieden. Er zijn vele voor- en na-oorlogse voorbeelden te noemen van sociale woningbouwprojecten in en buiten de binnenstad, die qua beeldkwaliteit zelfs landelijk de aandacht hebben getrokken. Recente voorbeelden zijn: Hoog Frankrijk en het woningbouwcomplex F. Olterdissenstraat. Uit het onderzoek van de Nationale Woningraad¹² is een aantal aanbevelingen gedestilleerd, die de aandacht voor architectonische kwaliteit in de sociale huursector nog kunnen versterken.

¹² Nationale Woningraad: "Woningbouwcorporaties en architectuurbeleid", (1991)

Aanbevelingen corporaties

- * De publicatie van en het bezoek aan goede én slechte voorbeelden van nieuw- en verbouwprojecten en de openbare discussie hierover, dient te worden gestimuleerd. Door deze publicaties en excursies kan een inspirerende bijdrage worden geleverd aan het debat over de (integrale) kwaliteit van de volkshuisvesting.
- * Om een extra impuls te geven aan duurzaam bouwen in samenhang met de architectonische kwaliteit in de sociale woningbouw, verdient het aanbeveling de architectuurprijs van de gemeente Maastricht hier mede op te richten.
- * Om tot vernieuwing in de architectuur van de volkshuisvesting te komen, wordt corporaties geadviseerd de architectenkeuze vooraf te laten gaan door een zorgvuldige en doelgerichte selectieprocedure.
- * Het uitschrijven van een prijsvraag of een meervoudige opdracht kan een effectief instrument zijn voor een gerichte architectenkeuze, zij kunnen een stimulans zijn te zoeken naar optimale vormgeving binnen beperkte financiële kaders.
- * Periodieke rapportages over de kosten-kwaliteitsverhoudingen van woningbouwprojecten op verschillende typen lokaties verdient aandacht.
- * Bij corporaties net zoals andere partners in de particuliere sector, dienen de gekozen architecten volwaardig te worden ingeschakeld.

Beeldkwaliteitplannen

Het instrument beeldkwaliteitplan is relatief nieuw en kan niet los gezien worden van de herziening van de Woningwet die per 1 juli 1992 van kracht werd. Er wordt volgens de wet vanuit gegaan dat niet pas op het moment dat het bouwplan er ligt, gekeken wordt naar het welstandsaspect, maar dat al vantevoren aan de hand van geformuleerd welstandsbeleid over de kwaliteit van de omgeving is nagedacht. Dat impliceert een accentverschuiving in het welstandstoezicht van het detail en het gebouw op zichzelf naar de hoofdvorm en de ruimtelijke effecten van het gebouw op de omgeving. Anders gezegd: er moet een koppeling gelegd worden tussen de welstandszorg en het ruimtelijk beleid van een gemeente. Het beeldkwaliteitplan is hiervoor een goed middel.

Inhoud en betekenis

De nota "Ruimte voor Architectuur" van de ministeries van VROM en WVC omschrijft de functie van het BKP als volgt:

"Het beeldkwaliteitplan geeft in woord en beeld voor verschillende schaalniveaus de uitgangspunten aan voor het te ontwikkelen architectonisch en stedenbouwkundige ontwerp. Het is een op lokatie en situatie afgestemd referentiekader voor de stedenbouwkundige en architectonische vormgeving. De grondslag is een inventarisatie, analyse en evaluatie van de bestaande

c.g. gewenste ruimtelijke kwaliteit van de gebouwde resp. te bouwen omgeving. BKP's vormen een aanvulling op bestaande gemeentelijke instrumenten zoals het bestemmingsplan, dat op het gebruik gericht is. Bij het streven naar integraal beleid voor ruimtelijke kwaliteitszorg is het BKP een onmisbaar instrument".

In de Maastrichtse praktijk is het instrument beeldkwaliteitplan toegepast bij de Structuurvisie Maastricht 1990-2000, bij de ontwikkeling van vrije sector kavels en bij de bouwlocaties Annadal en Amby-Zuid. Uit een eerste evaluatie van het werken met beeldkwaliteitplannen kan de conclusie worden getrokken dat het plan geen wondermiddel is dat vanzelf goede architectuur oplevert. Evenmin is het BKP een leiband, die elke creativiteit van architecten inperkt. Het is veeleer een communicatiemiddel, dat door middel van mentale en visuele beelden toont wat de gewenste samenhangende stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit (op hoofdlijnen) is. Binnen dit raamwerk ligt de uitdaging aan de architect om creatief te zijn.

Aanbevelingen m.b.t. beeldkwaliteitplannen

Het BKP heeft voordelen die het tot een geschikte planvorm maken om de transformatie van de gebouwde omgeving te begeleiden:

- * Het is voor de gemeente Maastricht een instrument om haar essentiële rol als beschermer en stimulator van beeldkwaliteit in uit een te zetten. Dit geldt m.n. voor grote nieuwbouwlocaties, sterk dynamische gebieden (met veel bouwinitiatieven), grootschalige vernieuwingsgebieden en uit een oogpunt van monumentenzorg, stedenbouw, architectuur of landschap kwetsbare gebieden.
- * Het kan als bewustmakings- en discussiemiddel het draagvlak voor het beleid vergroten (publiciteit, informatie, communicatie) doordat tevoren duidelijk is welke beeldkwaliteit wordt verwacht;
- * "Het BKP vormt bij uitstek een instrument voor het verwoorden en onderbouwen van welstandscriteria"¹³. Derhalve vervult het een belangrijke rol in de verschuiving van welstandszorg achteraf naar tijdens het ontwerpproces. Geen ander bestaand instrument heeft de mogelijkheid met zoveel middelen (referentiebeelden, sfeerbeelden, normen, richtlijnen, aanbevelingen, beschrijvingen, koppelingen met andere instrumenten enz.) vooraf een beeld te schetsen van de gewenste ruimtelijke kwaliteit;
- * Het BKP is, aangezien het door de gemeenteraad dient te worden vastgesteld, een politiek stuk waarover van tevoren met belanghebbenden overleg moet zijn gevoerd en zo mogelijk overeenstemming moet zijn bereikt. Hierdoor

¹³ Ministeries VROM en WVC: "Het beeldkwaliteitplan, instrument voor kwaliteitsbeleid", (1992)

- krijgt welstand politieke en maatschappelijke rugdekking;
- * Referentie- en sfeerbeelden kunnen strakkere regels afwisselen; er is dus meer nuance mogelijk dan met een planvorm die niet met beelden werkt;
 - * Gelet op bovenstaande voordelen, verdient het in zijn algemeenheid aanbeveling voor de genoemde gebieden de kwaliteitseisen in een beeldkwaliteitplan te omschrijven. De met de planopstelling gemoeide kosten, zullen op dezelfde wijze als de kosten ten behoeve van de opstelling van bestemmingsplannen moeten worden afgedekt.

Welstands- en monumentenbeleid

Deze beleidsinstrumenten zullen worden beschreven in de volgende hoofdstukken. Hierin zal ook aandacht worden besteed aan richtlijnen voor het omgaan met monumenten, welstandscriteria, welstandsbeleid voor deelaspecten als voorwaardenscheppende middelen voor het ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

Tevens zal tot slot de rol, die de welstands-monumentencommissie vervult zowel in de voorwaardenscheppende als stimulerende sfeer om de monumentale en architectonische kwaliteit te handhaven en te bevorderen, aan de orde komen. In de bijlage wordt de taak, werkwijze en samenstelling van de commissie verder uitgewerkt in een verordening.

Regelgeving

Het laatste instrument dat beschreven zal worden om ruimtelijke kwaliteit te genereren, betreft de regelgeving. Specifieke richtlijnen voor ruimtelijke kwaliteit zijn geformuleerd in :

- * Richtlijnen voor rolluiken en rolhekken
- * Nota reclamebeleid
- * Nota "Vernieuwing en Behoud"
- * Leefmilieuverordening
- * Algemeen Plaatselijke Verordening
- * Nota Terrassenbeleid

Deze nota's bevatten voornamelijk richtlijnen preventief van aard, zodat tevoren duidelijk is welk beleid wordt voorgestaan.

Deze onderhavige nota biedt het geactualiseerde en integrale kader waarbinnen wordt voortgebouwd op dit beleid. Met name in de volgende hoofdstukken zullen de richtlijnen worden uitgewerkt.

Hierdoor kunnen, na vaststelling van deze nota door de Raad de eerste 3 bovengenoemde rapporten worden ingetrokken.

Tevens is het van belang te wijzen op de in voorbereiding zijnde Nota Handhaving, waarin de meer repressief-juridische aspecten aan de orde komen.

Hoofdstuk II

Welstands- en monumentenbeleid

Nu het architectonische kwaliteitsbeleid van Maastricht op hoofdlijnen is beschreven en van aanbevelingen voorzien, is het noodzakelijk het welstands- en monumentenbeleid, als onderdeel van dit beleid, te concretiseren.

Welstandsbeleid

In het algemeen zijn mensen erg gehecht aan de omgeving waarin zij wonen of werken.

De waarde van de omgeving wordt voor een groot deel bepaald door de kwaliteit van de gebouwen en de buitenruimte; hoe ziet alles er uit en hoe staat het met het onderhoud? Wanneer er gebouwd of verbouwd wordt heeft dat ook gevolgen voor anderen die in de omgeving wonen of verblijven.

Nieuwe bouwwerken of verandering aan bestaande gebouwen hebben meestal een positieve invloed op de omgeving.

Maar zij kunnen ook storend werken, waardoor de kwaliteit van de omgeving ernstig achteruit gaat. Het is daarom belangrijk dat hetgeen gebouwd wordt "wel-staat" en bijdraagt aan een zorgvuldig vormgegeven gebouwde omgeving. Dat is in het belang van de stad, haar bewoners en gebruikers. De gemeente heeft de taak erop toe te zien dat hieraan aandacht wordt besteed.

Daarom is welstandstoezicht de wettelijke plicht van de overheid om toe te zien op de uiterlijke kwaliteit van de gebouwen op zich zelf en in relatie tot hun omgeving.

Ruim 10 jaar geleden werd door het eerste kabinet Lubbers voorgesteld om het welstandstoezicht terug te dringen. Critici vonden de welstandsregelgeving te subjectief. Welstandeisen zouden per definitie tot hogere bouwkosten leiden en de procedures zouden te lang duren. Ook zou welstandstoezicht te betuttelend zijn en werd het als ongewenste vorm van overheidsbemoeienis ervaren.

Het tij is echter gekeerd. Halverwege de jaren '80 werd in Nederland door de publieke (her)waardering van architectuur het bewustzijn aangescherpt hoe belangrijk een goede architectonische kwaliteit is voor het aanzicht van de stad. Gemeenten zagen dan ook voor zichzelf een actieve, coördinerende, stimulerende en voorwaardescheppende rol weggelegd.

De rijksoverheid stimuleerde in de nota "Ruimte voor Architectuur" de gemeenten dan ook een actief welstands-en monumentenbeleid te voeren.

Welstands- en monumentenzorg is immers een van de weinige instrumenten die de gemeentelijke overheid heeft om de esthetische kwaliteit van de gebouwde omgeving te bevorderen.

In de gewijzigde Woningwet (1991) is het oorspronkelijke voorstel om welstandszorg geheel terug te dringen, slechts beperkt gevolgd. Eerder is sprake van herregulering van de

bouwvoorschriften en is de verantwoordelijkheid voor de welstandszorg aangescherpt.

Consequenties herziene Woningwet voor welstands- en monumentenzorg in Maastricht

De herziene Woningwet, die in 1991 landelijk werd ingevoerd, heeft voor welstandszorg in Maastricht op hoofdlijnen de volgende betekenis:

- géén afschaffing, maar verbetering van de efficiency van de procedures van de welstandszorg in belang van de rechtszekerheid van de burgers;
- verbreding en integratie van het aandachtsgebied: welstandszorg dient in relatie te staan tot monumentenzorg en de zorg voor de ruimtelijke ordening; (van welstandszorg naar ruimtelijke kwaliteitszorg)
- welstandsbeleid dient een bestuurlijk instrument tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit (in brede zin) te zijn;
- instelling van een adviescommissie, bestaande uit onafhankelijke deskundigen;
- indeling van bouwactiviteiten in 3 categorieën alsmede procedure-afspraken hiervoor;
- verplichting tot formulering van welstandscriteria;
- invoering van "fatale" termijnen waarbinnen een bouwaanvraag moet zijn afgehandeld.

Op deze aspecten zal onderstaand kort worden ingegaan en zal vervolgens worden aangegeven wat de consequenties zijn voor de Maastrichtse praktijk.

Als gevolg van de herziene Woningwet zijn de gemeenten verplicht welstandstoezicht te baseren op een weloverwogen en politiek vastgesteld welstandsbeleid.

De welstandscommissie kan zich dan ook niet meer beperken tot het, in een laat stadium van het bouwplanproces, geven van een advies over de mate waarin een ontwerp voldoet aan "redelijke eisen van welstand". Het advies dient voortaan gebaseerd te zijn op (minimaal) in de Bouwverordening vastgelegde criteria. Aangezien deze criteria merendeels in algemene zin moeten worden omschreven, kan -volgens de Bouwverordening- het welstandsbeleid in aanvullende beleidsnota's verder worden uitgewerkt. Bij voorkeur dient dit te gebeuren aan de hand van thema- of gebiedsgerichte richtlijnen.

Deze criteria en richtlijnen geven aan welk beleid de gemeente voorstaat t.a.v. de visuele en ruimtelijke kwaliteit van de gebouwde resp. te bouwen omgeving.

Hierdoor wordt (tevorens) duidelijk aan gemeentebestuur, opdrachtgever en architect op welke aspecten getoetst wordt. Deze algemene en specifieke criteria en richtlijnen, die de commissie hanteert bij de planbeoordeling, zullen in de volgende paragrafen beschreven worden.

De herziene Woningwet geeft aan dat het terrein waarop welstandszorg van toepassing is, meer aan grenzen is gebonden dan vroeger. Er is een landelijk uniforme driedeling van bouwwerken geïntroduceerd, dat tegemoet komt aan de wens om de regeldruk voor burgers te verminderen.

De krijtlijnen van het speelveld zijn in de wet thans als volgt getrokken:

Driedeling

De Woningwet 1991 kent drie categorieën van bouwactiviteiten, te weten

- * vergunningplichtig
- * meldingplichtig
- * vergunningvrij

Voor de meeste bouwplannen is een bouwvergunning vereist: de zgn. "vergunningplichtige" bouwwerken. Dit geldt altijd bij het verbouwen van alsmede het toevoegen van bouwsels aan of bij monumenten. Over deze bouwwerken wordt door de gemeente altijd advies gevraagd aan de monumentencommissie. Daarnaast zijn er, conform het Bouwbesluit, "meldingplichtige" en "vergunningvrije" bouwwerken.

Bij meldingplichtige bouwwerken gaat het i.h.a. om aanbouwen en bijgebouwen van beperkte afmetingen. Hiervoor is weliswaar geen bouwvergunning vereist, maar dient het bouwplan tevoren wel gemeld te worden bij de gemeente en dient de gemeente met het plan in te stemmen. De gemeente kan hiervoor advies vragen aan de welstands-monumentencommissie. Bouwsels van geringe omvang vereisen i.h.a. geen bouwvergunning. Over deze kleine bouwwerken wordt in principe ook geen welstandsadvies uitgebracht.

Hoewel de gewijzigde wet- en regelgeving mede tot doel had tot uniformering, verkorting en vereenvoudiging van procedures te komen, is de praktijk weerbarstiger gebleken.

Soms is slechts via jurisprudentie de gewenste duidelijkheid over de regelgeving ontstaan. Ook is te weinig beseft dat "vrije" bouwwerken, - zoals schuttingen - het beeld van de omgeving negatief kunnen beïnvloeden. Hopelijk zal de landelijke evaluatie van de regelgeving tot bijstelling leiden. Het is derhalve in alle gevallen -van kleine tot grote ingrepen- uitermate van belang tevoren met de gemeente, i.c. de afdeling Bouwen en Wonen van de dienst SOG, contact op te nemen. Immers zelfs vrije bouwwerken kunnen -zij het achteraf blijkend- in ernstige strijd te zijn met redelijke eisen van welstand en kan eventueel bestuursdwang worden toegepast om deze ernstige strijdigheid op te heffen. Zo is er b.v. voor het schilderen van niet-monumenten buiten het beschermd stadsgezicht vooraf geen toestemming nodig. Wel kan de welstandscommissie achteraf om advies worden gevraagd of de kleuren voldoen aan "redelijke eisen van welstand".

Indien het College van B. en W. op advies van de commissie van mening is dat de kleuren niet voldoen aan de redelijke eisen en hiermee in ernstige strijd zijn, kan men worden verplicht

om deze strijdigheid ongedaan te maken. Het is derhalve verstandig in alle gevallen tevoren de plannen voor te leggen aan de gemeente.

Uit dit in een zo vroeg mogelijk stadium gevoerd overleg met de afd. Bouwen en Wonen kan nl. duidelijk worden:

- * in welke categorie het bouwinitiatief valt en met welke procedures en termijnen men te rekenen heeft;
- * welk beleid de gemeente voert op het gebied van de visuele kwaliteit, zodat tevoren het verwachtingspatroon duidelijk is en houvast wordt geboden bij het ontwerpen.

FATALE TERMIJNEN

Het College van B&W moet volgens de nieuwe regelgeving binnen 13 weken beslissen over de aanvraag om een bouwvergunning en binnen 5 weken over een melding. Gebeurt dit niet, dan wordt i.h.a. de vergunning geacht te zijn verleend of de melding geacht te zijn goedgekeurd. De aanvrager kan dan meteen met de bouw starten. De invoering van 'fatale' termijnen was bedoeld om de maximale duur van de procedures te beperken en daardoor de rechtszekerheid van de burgers te vergroten. Dat deze tijdsdruk een zware wissel trekt op de interne capaciteit, met name bij de afdeling Bouwen en Wonen van SOG, ligt voor de hand.

WELSTANDSTOEZICHT ALS FINANCIËEL INSTRUMENT

De zorg voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving krijgt op juridische en organisatorische, maar ook op financiële wijze invulling.

Dit heeft betrekking op vier aspecten.

Soms wordt de welstandscommissie verweten dat haar adviezen per definitie kostenverhogend werken. Deze stelling is in zijn algemeenheid onjuist. Immers, één van de toetsingscriteria is in hoeverre de ontwerper erin slaagt met weinig architectonische ("less is more") middelen het gewenste resultaat weet te bereiken. Bovendien worden niet aan alle bouwlocaties dezelfde architectonische kwaliteitseisen gesteld.

Het tweede aspect heeft betrekking op architectonische kwaliteit als economische factor. Een aantrekkelijk stadsbeeld is immers ook in het belang van ondernemers, omdat hierdoor bezoekers worden aangetrokken om er te verblijven en hierdoor het investeringsklimaat wordt gestimuleerd.

Als derde kan worden genoemd: de doorlooptijd van procedures. Een bij voorkeur door een architect ontwikkeld plan dat voldoet aan de gestelde criteria, zal een in verhouding lage doorlooptijd kennen, waardoor tijd- en kostenverlies (legeskosten, renteverlies) worden geminimaliseerd.

Het vierde aspect heeft betrekking op de naleving van de bouwvoorschriften. Deze is af te dwingen door toepassing van negatieve financiële consequenties. In het uiterste geval kan

de gemeente overgaan tot bestuursdwang. Over deze complexe juridische aspecten zal de Handhavingsnota dieper ingaan. Een positieve financiële prikkel is een subsidie, waarmee de verbetering van de uiterlijke kwaliteit van gebouwen kan worden gestimuleerd. Een voorbeeld hiervan is de in de af te sluiten convenant tussen de gemeente en de winkeliers in het kernwinkelgebied opgenomen mogelijkheid van subsidie om ont-sierende rolluiken te vervangen.

VERBREDING EN INTEGRATIE VAN WELSTANDSZORG

Landelijk werd door de nieuwe wet- en regelgeving beoogd het welstandsbeleid in een integraler perspectief te plaatsen.

In Maastricht is dit als volgt geëffectueerd:

Om de advisering van de welstandscommissie minder geïsoleerd te laten plaatsvinden, werkt de welstandscommissie - zonder haar onafhankelijkheid prijs te geven - intensief samen met de hiervoor relevante disciplines stedenbouw, monumentenzorg en landschap.

Om tot een goed advies te komen over bouwplannen, moet de welstandscommissie de stedenbouwkundige randvoorwaarden (die eventueel uitgewerk zijn in een beeldkwaliteitsplan) geldend op grond van het bestemmingsplan kennen en bij voorkeur onderschrijven. De beoordeling heeft immers niet alleen betrekking op de esthetische kwaliteit van een bouwplan op zichzelf, maar ook op de situering in en de uitwerking op de omgeving. Daarom wordt reeds in een vroeg stadium de commissie betrokken bij de ontwikkeling van stedenbouwkundige plannen. Ook wordt de welstandscommissie betrokken bij de opstelling van structuur- en bestemmingsplannen alsmede beeldkwaliteitplannen. Zo kan worden bereikt dat de door deze kaders aangegeven beeldkwaliteit ook daadwerkelijk bij de concrete invulling ervan kan worden waargemaakt. Een tweede argument is dat op deze wijze voorkomen kan worden dat bouwplannen in de eindfase alsnog een negatief welstandsadvies krijgen en procedures onnodig worden verlengd.

Door deze handelwijze wordt de verschuiving van welstandstoezicht sec naar welstandszorg, als onderdeel van integrale ruimtelijke kwaliteitszorg, waarin de welstandscommissie een van de partners is, bereikt zoals de wetgever die voor ogen had. In deze ontwikkeling is, vanwege de vele raakvlakken, ook de integratie tussen welstands- en monumentenzorg van belang.

De eindverantwoordelijkheid voor de stedenbouwkundige visies en uitgangspunten berust nadrukkelijk bij het gemeentebestuur. In die zin is de rol van de welstands- monumentencommissie bij dit thema geen zelfstandige, doch is van ondersteunende betekenis.

Vanuit de traditionele bescherming van individuele objecten schuift het monumentenbeleid landelijk gezien meer en meer in

de richting van ruimtelijk kwaliteitsbeheer.¹⁴

De belangstelling voor de onderlinge afstemming tussen oud en nieuw, met name in de historische binnenstad, neemt de laatste jaren ook toe. Advisering door deskundigen, zoals de leden van de monumenten- en welstandscommissie, kan het bestuur helpen gefundeerde besluiten te nemen ten aanzien van bouwinitiatieven in een bestaande omgeving.

In de herziene Woningwet zijn monumenten bovendien niet langer uitgezonderd van welstandsadviesing. Dit betekent dat een bouwplan, nadat het getoetst is in het kader van de Monumentenwet 1988, beoordeeld moet worden op welstandsaspecten.

Uit bovenstaande punten blijkt dat, geïntegreerd in het ruimtelijk kwaliteitsbeleid, er sprake is van een parallelle ontwikkeling van welstands- en monumentenbeleid.

Op grond van deze ontwikkelingen zijn de in Maastricht tot 1989 afzonderlijk functionerende welstands- en monumentencommissie geïntegreerd.

Het welstandsbeleid, geconcretiseerd naar de algemene criteria, die worden gehanteerd bij bouwplantoetsing, is verwoord in Hoofdstuk III. De specifieke criteria, die de commissie toepast, zijn in Bijlage I beschreven.

Monumentenbeleid

Thans wordt het strategisch plan monumentenzorg in Maastricht voorbereid. Hierin zal o.m. aandacht worden besteed aan de selectie van de jonge bouwkunst, de gemeentelijke monumentenlijst, de uitbreiding van het beschermd stadsgezicht, de inschakeling van het Nationaal Restauratie fonds, de behoefte aan restauratie en het aanpassen van de redengevenden omschrijvingen. In dit kader wordt derhalve vooral ingegaan op de inhoudelijke vraag hoe verantwoord om te gaan met monumenten.

Het jaar 1996 is uitgeroepen tot het jaar van het industrieel erfgoed. Dankzij de vroege industrialisatie staan er in Maastricht nog veel gebouwen, die herinneren aan het industriële verleden. De waardering voor deze bouwwerken is feitelijk nog maar net opgang gekomen. Het industrieel erfgoed vormt een belangrijk onderdeel van onze cultuurgeschiedenis: het toont ons een beeld van het ontstaan en de bloei van de industriële samenleving.

Het vinden van passende nieuwe bestemmingen voor deze gebouwen, is - wanneer zij hun oorspronkelijke functie verloren hebben, vaak problematisch.

Het vereist creativiteit, moed en inzicht alsmede financiële

¹⁴ Rijksdienst voor de monumentenzorg: "Monumenten breed bekeken", (1995)

mogelijkheden. De stad Maastricht heeft de laatste decennia een aantal waardevolle industriële monumenten weten te sparen een passende functie weten te geven, zoals het Veempand aan het Bassin of de Wiebingahal en de Bordenfabriek op het Céramiqueterrein.

Omgaan met monumenten

De vraag naar het verantwoord omgaan met monumenten is nog steeds actueel en urgent, vooral in de stad Maastricht als tweede monumentenstad van Nederland. Uit de vele studies en discussies over dit onderwerp blijkt een veelheid van meningen en opvattingen. Bovendien valt er een grote afstand waar te nemen tussen de theoretische uitgangspunten en de praktijk van de restauraties. Vandaar onderstaand pleidooi voor een ondogmatische benadering van de restauratie op basis van een bouw-historisch onderzoek, een technische inventarisatie en -bij eventuele herbestemming- een ruimtelijk structurele analyse van het monument. In dit pleidooi is gebruik gemaakt van een beschouwing van Ir. P. Mertens¹⁵

Conserverend herstel ("behouden gaat voor vernieuwen") is geen dogma, maar wel een goed uitgangspunt voor een hedendaagse restauratie. Als regel ontleent een monument zijn betekenis aan zijn historisch gegroeide beeld. Nog te veel wordt restauratieproblematiek echter gereduceerd tot de simpele keuze tussen handhaven van de bestaande situatie versus het terugbrengen van een (of de) vroegere situatie.

In de praktijk van alledag is dit een onwezenlijk dilemma.

De werkelijkheid is complexer en weerbarstiger.

Vrijwel elk gebouw kent zijn minder geslaagde wijzigingen en zelfs verminkingen. Zeker wanneer deze technisch in slechte staat zijn, dan wel een goed gebruik in de weg staan, komen deze het eerst voor nieuwe interventies in aanmerking. In zo'n geval is het zeker niet vanzelfsprekend dat daar de vroegere situatie -min of meer herkenbaar- wordt teruggebracht.

Wel heeft de geschiedenis geleerd dat wij de kwalificatie minder geslaagde wijzigingen en verminkingen niet te snel moeten hanteren. "*Kennis en smaak zijn tijdgebonden*" stelt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ)¹⁶ terecht. Veel wat vanwege deze kwalificatie door vorige generaties is verwijderd zouden wij thans waarderen als tekenend voor een tijdsbeeld.

Bij veel restauraties zijn diverse onderdelen in technisch opzicht dermate slechte staat dat algehele vernieuwing noodzakelijk is. In zo'n geval behoort vernieuwing in exact dezelfde toestand niet het automatische antwoord te zijn. In feite moet dan de hele reeks van restauratiescenario's aan de orde komen, zoals reconstructie in exact dezelfde toestand, globale recon-

¹⁵ Ir. P. Mertens: "De ethiek van restaureren", (1996).

¹⁶ Rijksdienst voor de Monumentenzorg: "Het restaureren van gebouwen; algemene uitgangspunten", (1991)

structie van een vroegere toestand dan wel min of meer herkenbare vernieuwing in relatie tot de nieuwe eisen, die aan het gebouw worden gesteld en het daarop geïnspireerde totaalconcept van de restauratie. Hierbij moet worden opgemerkt dat reconstructie in de zin van herbouw van een verdwenen onderdeel van een gebouw van een geheel andere orde en betekenis is dan een reconstructie van een vroegere situatie door het verwijderen van een latere toevoeging. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een ouder authentiek plafond wordt vrijgelegd door het verwijderen van een recenter plafond dat technisch in slechte staat en cultuurhistorische van weinig betekenis is.

Bij vrijwel elke restauratie zijn ook wijzigingen noodzakelijk vanwege technische voorzieningen, zoals elektra, verwarming, ventilatie, isolatie en akoestiek. Tevens zal het veranderde gebruik of de herbestemming met de huidige bouwvoorschriften steeds hogere eisen stellen. Deze voorzieningen kunnen eveneens alleen adequaat in een gebouw worden ingepast binnen een evenwichtig plan voor restauratie en herbestemming.

Aldus kan worden geconcludeerd dat bij een hedendaagse restauratie geen eenzijdige dogmatische benadering past met een dwangmatig concept. Verantwoord omgaan met monumenten vraagt in onze tijd een pluriform benadering, waarbij zorgvuldige instandhouding van de beschermenswaardige aspecten, revitalisering van verborgen of verloren waarden en ontspannen moderniteit evenwichtig én verrassend samengaan.

Centraal in dit proces staat het vakmanschap en de cultuurhistorische en inventieve attitude van de ontwerper die de kansen en potenties van het gebouw en de intenties van de oorspronkelijke ontwerper in relatie tot de totale restauratieproblematiek weet te interpreteren.

Bij een hedendaagse restauratie met een eventuele herbestemming gaat het dus niet om een simplistische keuze tussen historiserende aanpassing en modernistisch contrast. Het gaat veeleer om het vinden van een passende functie, het articuleren van de bestaande kwaliteiten en potenties en het gelijktijdig implementeren van nieuwe kwaliteiten, die een extra betekenis ontlenen en mede daardoor verlenen aan het bestaande gebouw. Door deze integrale benadering kunnen herkenbare, kwaliteitsvolle, eigentijdse oplossingen worden gegenereerd, die een goed alternatief bieden voor bestaande, niet meer functionele bebouwing.

Waardestelling

Samenvattend kan worden gesteld dat conserverend herstel als regel een goed uitgangspunt is voor een hedendaagse restauratie. Hierbij zal vrijwel steeds de vraag aan de orde komen in hoeverre bij bepaalde onderdelen reconstructie van een vroegere situatie geboden is, in hoeverre -meer of minder herkenbare- completerende reconstructie van bepaalde onderdelen geboden is en evenzeer waar de mogelijkheid of de noodzaak tot vernieuwing zich aandient.

Om voor de beantwoording van deze vragen een samenhangend concept te ontwikkelen is een bouwhistorisch onderzoek met een waardestelling nodig. Hieruit zal duidelijk moeten blijken wat de factoren en elementen zijn die het gebouw beschermenswaard maken en zijn betekenis geven. In het strategisch plan monumentenzorg Maastricht zal op de betekenis van bouwhistorisch onderzoek dieper worden ingegaan.

Het bouwhistorisch onderzoek en de waardestelling zijn niet bedoeld om een eenduidig en simpel antwoord te geven op de vraag van wat wel en wat niet behouden moet worden. De conclusies van het vooronderzoek en de waardestelling moeten het vertrekpunt en de inspiratiebron vormen voor de ontwikkeling van een totaalconcept voor een restauratie met eventuele herbestemming.

Bovendien is naast het bouwhistorische onderzoek een technische inventarisatie noodzakelijk van de constructieve en technische aspecten van het monument. Voorts kan bij een belangrijke aanpassing of herbestemming een ruimtelijk structurele analyse, functionele en logistieke knelpunten zichtbaar maken. Ook kan een dergelijke analyse en indicatie geven voor nieuwe bestemmingen, die ruimtelijk en typologisch goed in het monument kunnen passen.

Een geslaagd restauratieplan is als regel het resultaat van een taai cyclisch proces waarbij een nadere analyse en verfijning van de waardestelling in wisselwerking met een creatieve herinterpretatie van het programma van eisen aan de orde komen.

Dit proces kan alleen tot een geslaagd resultaat leiden vanuit de overtuiging dat de conclusies van de waardestelling geen remmende factor hoeven te zijn in het creatieve ontwerpproces, maar juist de inspiratiebron voor het genereren van verrassende oplossingen.

Bovenstaande overwegingen hebben hun neerslag gevonden in de volgende richtlijnen en aanbevelingen voor het omgaan met monumenten.

Richtlijnen en aanbevelingen met betrekking tot monumenten

Bij het opstellen van een restauratie-, verbouwings- en uitbreidingsplan van een monument gelden de volgende algemene richtlijnen en criteria. Specifieke criteria zullen in bijlage I worden geformuleerd.

- * Om te komen tot een verantwoord plan is het inschakelen van een terzake deskundig architect onontbeerlijk.

Bij de planvoorbereiding is tijdig overleg met de betrokken gemeentelijke diensten en vervolgens de welstandsmonumentencommissie zeer aan te bevelen.

- * Om een plan te ontwikkelen dat uitgaat van en is geïnspireerd op de beschermenswaardige onderdelen en aspecten

van een monument is een goede inventarisatie en documentatie van het monument noodzakelijk. In dit verband zij verwezen naar de vastgestelde Monumentenverordening. Voor een goede beoordeling zijn deze gegevens eveneens onontbeerlijk. Daarom behoren bij elk restauratieplan de redengevende omschrijving, alsmede tekeningen en foto's die een goed beeld geven van de bestaande toestand en de voorgestelde wijzigingen van het monument en zijn omgeving.

Deze gegevens hebben vooral betrekking op het monument als zodanig en tevens meer specifiek op die onderdelen waarvoor wijzigingen worden voorgesteld.

Afhankelijk van de aard en de omvang van een restauratie is een beknopt, dan wel uitvoeriger **onafhankelijk bouwhistorisch onderzoek en een waardestelling noodzakelijk**. Voor de aard en omvang van een dergelijk onderzoek wordt verwezen naar de in 1995 gepubliceerde Leidraad van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.¹⁷

Daarnaast is een inventarisatie nodig van de **constructieve en technische aspecten** van het monument.

Tenslotte kan bij een belangrijke aanpassing of herbestemming een **ruimtelijk structurele analyse** functionele en logistieke knelpunten zichtbaar maken.

- * Uitgangspunt voor elke restauratie is behoud en zorgvuldig herstel van het monument in zijn historisch gegroeide verschijningsvorm. Dat geldt met name voor de in de waardestelling vastgestelde beschermenswaardige onderdelen en aspecten. Dit heeft zowel betrekking op het exterieur met gevels en daken, als ook op het interieur met gewelven, vloeren, wanden, betimmeringen, schouwen, deuren, trappen en plafonds en dakspanten.
- * Het bouwhistorisch onderzoek moet ook betrekking hebben op de archeologische waarden onder het gebouw, wanneer het betreft kelders, afbraak of verstoring van de ondergrond onder of naast het pand.
- * Ten aanzien van de achterhuizen in de binnenstad bij monumentale of beeldbepalende panden kunnen dezelfde voorwaarden gelden als bij beschermde monumentale panden. Zij vormen een geheel met het voorpand en zijn meestal vergeten in de omschrijving van het beschermde pand. Als het achterpand gesloopt zal worden dan is tevoren een goedkeuring van het nieuwe bouwplan nodig en dienen de nog aanwezige monumentale onderdelen te worden opgeslagen en gedocumenteerd.
- * Het bouwhistorisch onderzoek met waardestelling dient ook betrekking te hebben op de afwerking van de gevels met eventuele verweringslaag, patina en kleurige afwerking.

¹⁷ Rijksdienst voor de Monumentenzorg: "Leidraad voor praktisch gericht bouwhistorisch onderzoek", (1995)

Indien deze afwerking niet tot de beschermenswaardige aspecten behoort, kan deze verwijderd worden, voorzover dat technisch zonder beschadigingen goed mogelijk is. Het reinigen en schoonmaken van gevels dient met grote omzichtigheid te gebeuren. Voorkomen moet worden dat het oppervlak wordt beschadigd met alle gevolgen vandien voor de kleur en textuur van het materiaal.

Indien het monument zijn oorspronkelijke architectuur gaaf heeft bewaard, zal als regel ook de oorspronkelijke kleurstelling moeten worden gehandhaafd dan wel gereconstrueerd. Indien dit niet het geval is zal de kleurstelling moeten worden afgestemd op het historisch gegroeide beeld van het monument en zijn omgeving. In de bijlage wordt over de toepassing van kleur nader ingegaan.

- * Het aanbrengen van buitengevelisolatie is als regel niet toegestaan. Ventilatievoorzieningen moeten als regel onopvallend worden opgelost.
- * Voor zover de hoofdzet en de structuur van het interieur, zoals (tussen-)muren, plafonds, trappartijen e.d. behoren tot de beschermenswaardige aspecten van het monument, moeten deze als regel herkenbaar behouden blijven.
- * Wijzigingen hebben in principe betrekking op in de waardestelling gesignaleerde aantastingen en verminkingen. Bij deze wijzigingen kan de vroegere toestand worden hersteld, indien deze exact bekend is en indien door dit herstel het beeld van de beschermenswaardige onderdelen en aspecten wordt gecompleteerd en gearticuleerd. Indien dit niet het geval is, dient een nieuwe vormgeving te worden ontwikkeld afgestemd en geïnspireerd op het monument en zijn nieuwe bestemming. Dit laatste uitgangspunt is ook van toepassing op een eventuele uitbreiding van een monument. Bij elke wijziging moet worden nagegaan of en, zo ja, in hoeverre beschermenswaardige onderdelen en aspecten worden aangetast. Daarnaast moet in principe elke wijziging nieuwe kwaliteiten aan het monument toevoegen. Dit zelfde uitgangspunt is ook van toepassing op een eventuele uitbreiding van een monument. Bij uitbreiding aan de achterzijde van een monumentaal pand dient de hoofdstructuur met de aanwezige monumentale elementen te blijven gehandhaafd. Tevens dient extra aandacht te worden besteed aan het dakvlak van deze uitbreiding in relatie tot de belendingen en de hoofdbouwmassa.
- * Herstel of reconstructie van een nog - relatief gaaf - aanwezige vroegere situatie - zoals bijvoorbeeld het vrijleggen van een oude authentiek plafond door het verwijderen van een recenter verlaagd plafond - is toegestaan, dan wel wenselijk indien het te verwijderen onderdeel blijkens de waardestelling zonder betekenis is en de herstellende vroegere situatie past bij de huidige situatie. Dit zelfde uitgangspunt is ook van toepassing op het vrijleggen van bouwsporen die verwijzen naar de geschiedenis van het monument.

- * Bij een herbestemming, passend binnen de kaders van een bestemmingsplan, is naast een bouwhistorisch onderzoek en een technische inventarisatie, een ruimtelijk structurele analyse nodig van het monument. Uit de analyse moeten de functionele en logistieke knelpunten blijken van het monument in zijn huidige gebruikssituatie. Ook kan deze analyse een indicatie geven voor nieuwe bestemmingen die ruimtelijk en typologisch goed bij het monument kunnen passen. Uiteraard kan een dergelijke analyse ook uitsluitend geven over bestemmingen die niet bij het monument passen. Hierbij dienen vluchtwegen bij voorkeur intern te worden opgelost.
- * Voor een objectieve analyse is het goed het bouwhistorisch onderzoek, de technische inventarisatie en de ruimtelijk structurele analyse separaat uit te voeren. In feite zijn het deelonderzoeken die betrekking hebben op diverse disciplines, zodat het logisch is er dan ook diverse disciplines bij te betrekken. Wel is het van belang dat door de architect de resultaten van deze deelonderzoeken worden samengevat in een integrale sterkte-zwakte-analyse die als basis kan dienen voor het opstellen van een plan tot restauratie en herbestemming.
- * Door een confrontatie van de conclusies van deze sterkte-zwakte-analyse met een creatieve interpretatie van het programma van eisen kan een restauratieplan met herbestemming worden ontwikkeld dat recht doet aan de cultuurhistorische betekenis en dat tevens leidt tot een vernieuwde uitstraling van het monument.
- * Bij onontkoombare sloop van historisch waardevolle panden of delen ervan is een opmeting en documentatie vereist. Dit geldt eveneens voor het interieur. Aan de slooftergunning kunnen bovendien voorwaarden worden verbonden voor de opslag van waardevolle bouwmaterialen in het gemeentelijk depot. Bij de sloop van een onbetekenend pand in een straatwand of bij vervanging van een storende winkelpui, zal een hogere architectonische kwaliteit moeten worden nagestreefd dan aanwezig was.
- * Bij bouwprojecten op archeologisch gezien belangrijke lokaties is het zinvol vroegtijdig overleg te starten zodat een verantwoord archeologisch onderzoek kan plaatsvinden.

Richtlijnen en aanbevelingen voor nieuwbouw in het beschermd stadsgezicht

In de historische binnenstad is het beleid gericht op het stimuleren van architectuur van hoge kwaliteit die kan wedijveren met de kwaliteit van de reeds aanwezige historische context. Dat betekent een nadrukkelijke verwerping van historiserende architectuur die slechts een zwakke afspiegeling kan zijn van het geïmiteerde historische idioom en daardoor per definitie een mindere kwaliteit heeft dan het geïmiteerde voorbeeld.

De architectuur van het beschermd stadsgezicht wordt gekenmerkt door een diversiteit aan opvattingen uit verschillende perioden. Deze diversiteit bepaalt in belangrijke mate het karakter van de stad. Het is zaak om deze lijn van de geschiedenis door te zetten zodat elke periode een hoogwaardige bijdrage levert aan de ontwikkelingsgang van de stad. Er kan een aantal richtlijnen worden geformuleerd ten behoeve van een organisch veranderingsproces in het beschermd stadsgezicht.

- * Imitatie van het verleden mag niet verward worden met inspiratie op het verleden. In diverse perioden van de westerse architectuurgeschiedenis heeft inspiratie op het verleden geleid tot gebouwen van hoge kwaliteit met een herkenbaar eigen karakter die thans terecht tot onze beschermde monumenten behoren. Temidden van de veelheid van stromingen en opvattingen weten ook thans architecten inspiratie te putten uit de compositie en het idioom van het klassieke bouwen en komen daardoor tot een hoogwaardige architectuur met een herkenbare signatuur die zich voegt in het stedelijk ensemble en daar een eigen dimensie aan toevoegt.
- * Cultuurhistorische verkenningen waarin de stedenbouwkundige ontwikkeling van een bepaalde plek wordt geanalyseerd vanuit stedenbouw, archeologie en bouwhistorie kunnen aan een nieuwbouwproject een stevige basis en een extra dimensie geven.
- * Voor de nieuwbouwopgave in de binnenstad geldt het primaat van de stedenbouw. Zij benoemt binnen de kaders van het vigerende bestemmingsplan expliciete stedenbouwkundige randvoorwaarden en uitgangspunten. Van hieruit kan het architectonisch spel gespeeld worden.
- * Essentieel is dat elke nieuwbouw een bekroning heeft die een duidelijke beëindiging geeft aan het gebouw en die inspeelt op de inspirerende en beeldbepalende skyline van de stad.
Als regel moet nieuwbouw zich voegen binnen de rooilijnen en het karakteristieke dakenplan van de binnenstad. De historische structuur en hoogte van de binnenstadsbebouwing is dermate waardevol dat deze beschermd is en is vastgelegd in bestemmingsplannen.
Ook bij nieuwbouw kan met een schuin dak en dakkapellen een goede inpassing in de binnenstad worden bereikt die eigentijdense vormgeving niet hoeft uit te sluiten.
Dat betekent dat in sommige gevallen een dakterras met een terugspringende dakopbouw als penthouse deze beëindiging kan vormen. In andere situaties kan ook in de architectonische compositie van de gevel zelf een aanvaardbaar beëindigingsmotief zijn opgenomen.

- * Om op de karakteristiek van het Maastrichtse straatbeeld aan te sluiten is het van belang om slechts een beperkte plasticiteit toe te passen en grote sprongen in het gevelvlak en balkons te vermijden. Dat vraagt tevens extra zorg voor de dimensionering en de vormgeving van eventuele luifels e.d.; ook de ontmoeting van de gevel met het straatoppervlak (plint) verdient hierbij extra aandacht. Naarmate het nieuwbouwproject van grotere omvang is, is het gewenst te streven naar een nadrukkelijker geleiding en ritmering, aansluiting zoekend op de morfologie en parcellering van de stad.
- * Nieuwbouw op historische grond kan leiden tot vernietiging van het historisch bodemarchief. Het is daarom van belang vroegtijdig de stadsarcheoloog te verwittigen. Soms kunnen historische bouwfragmenten worden ingepast in het project wat een extra (tijd)dimensie kan opleveren.
- * Voor een kwalitatief hoogwaardig eindresultaat is de integratie van tal van voorzieningen (isolatie, zonwering, beveiliging, rolluiken, reclame e.d.) reeds in het beginstadium van het ontwerp essentieel. Ook is het in het ontwerpproces betrekken van materiaal- en kleuraspecten gewenst.

HOOFDSTUK III: WELSTANDS- EN MONUMENTENCOMMISSIE

WETTELIJKE BEPALINGEN

Het is van belang dat de stad voorwaarden vastlegt om de veranderingen van het stadsbeeld te kunnen reguleren. De kwaliteit en de samenhang van het stadsbeeld moeten immers gewaarborgd zijn en zich positief kunnen ontwikkelen.

TAAK

In eerste instantie is de lokale overheid hiervoor verantwoordelijk en maakt daartoe bestemmingsplannen. Binnen deze kaders bepalen individuele bouwers en gebruikers met elkaar de uiteindelijke verschijningsvorm van de stad.

Ten behoeve van het handhaven van samenhang en kwaliteit van het stadsbeeld toetst een onafhankelijke commissie van deskundigen, de welstands-monumentencommissie, alle in aanmerking komende bouwplannen die betrekking hebben op zichtbare wijzigingen in de ruimtelijke omgeving en adviseren hierover aan het college van B&W.

De commissie beoordeelt bouwplannen op 3 aspecten, namelijk: het gebouw op zichzelf, in relatie tot zijn omgeving en in relatie tot de te verwachten ontwikkeling in die omgeving. Het doel van welstandstoezicht is het bevorderen van de door het gemeentebestuur verlangde kwaliteit.

Welstandstoezicht en monumentenzorg zijn derhalve belangrijke beleids- en kwaliteitsinstrumenten, gericht op de bevordering en instandhouding van de monumentale en architectonische kwaliteit van de stad.

Bij de toetsing door de commissie gelden als uitgangspunten:

- de stedenbouwkundige-, bestemmingsplanmatige uitgangspunten, alsmede de bepalingen uit de Bouwverordening
- de toetsingscriteria en het omschreven beleid m.b.t. thema's en gebieden, zoals b.v. vastgelegd in een beeldkwaliteitplan.

De Woningwet en de Monumentenverordening bepalen dat B. en W. het welstands- en monumentenadvies moeten betrekken bij de beslissing over het verlenen van een bouw- of sloopvergunning. Daarnaast moet het plan voldoen aan technische voorschriften, milieuvoorschriften, eisen voortvloeiend uit het bestemmingsplan enz.

De besluitvorming over het al dan niet voldoen aan redelijke eisen van welstand c.q. monumentenzorg is een bevoegdheid van burgemeester en wethouders. De commissie adviseert.

De wettelijke basis voor het architectuur, monumenten- en welstandsbeleid is uitgebreider omschreven in Bijlage IV.

BEROEP EN BEZWAAR

De advisering van de commissie is onderworpen aan de regels van de Algemene Wet Bestuursrecht.

Het advies van de commissie aan het College van B. en W. is niet bindend, maar de jurisprudentie leert dat B. en W. daar

alleen bij een deugdelijke motivering van mogen afwijken. Tegen het welstandsadvies zelf is geen beroep of bezwaar mogelijk. Het advies is in beginsel een voorbereidingsbehandeling om te komen tot een besluit van B. en W. en daarom zelf niet vatbaar voor bezwaar of beroep.

Het welstandsadvies heeft m.a.w. geen zelfstandig rechtsgevolg maar heeft een dienende en ondersteunende functie ten behoeve van een zorgvuldige besluitvorming. Het maakt wèl onderdeel uit van de beoordeling van de rechtmatigheid van de bouwvergunning; derhalve kan, binnen 6 weken, tegen het (niet) verlenen van deze vergunning een bezwaarschrift worden ingediend bij het College van B. en W. Bij de welstandsmonumentencommissie bestaat de mogelijkheid van een "second-opinion", wanneer dit door B. en W. noodzakelijk wordt geacht. In dit geval wordt hetzelfde bouwplan bij voorkeur om advies voorgelegd aan een in een andere stad opererende commissie. Daarna kan men eventueel nog in beroep gaan bij de Sector Bestuursrechtspraak van de rechtbank.

ONAFHANKELIJKHEID EN DESKUNDIGHEID

Het verschil met vroeger is, dat de welstandscommissie dient te bestaan uit onafhankelijke deskundigen. Onafhankelijk wil in dit verband zeggen: onafhankelijk van het college van B&W, waarbij onafhankelijkheid niet mag leiden tot afstandelijkheid. Voor een monumentencommissie geldt deze onafhankelijkheid niet.

Voorts krijgt de eis van deskundigheid grotere nadruk.

Die deskundigheid heeft betrekking op talent, kennis, ervaring en inzicht op het gebied van de ruimtelijke ordening, stedenbouw, monumentenzorg en architectuur, alsmede op de inschaling van de invloed van het te beoordelen bouwplan op de ruimtelijke context.

Derhalve dienen de commissieleden in eerste instantie ontwerpers te zijn met ervaring in het vakgebied en in het voeren van overleg met opdrachtgevers, (collega-)architecten en gebruikers.

INSTELLING

In formele zin is een raadsbesluit nodig waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat de welstandscommissie "oude stijl" overgaat in de commissie als bedoeld in de artikelen 42 en 48 van de herziene Woningwet. Door middel van deze nota wordt aan de noodzaak voldaan.

Voorschriften over de taken bevoegdheden en werkwijze van de welstands-monumentencommissie dienen opgenomen te worden in een Verordening, die door de Raad wordt vastgesteld. Derhalve is op grond van bovenstaande overwegingen, bij deze nota behorende Verordening op de taak, werkwijze en samenstelling van de welstands-monumentencommissie gevoegd.

Welstands- en monumentencommissie in Maastricht

Vooruitlopende op de landelijke ontwikkelingen, die zoals hierboven beschreven, in 1992 hun neerslag vonden in de gewijzigde wet- en regelgeving, heeft in Maastricht in 1988 reeds een heroriëntatie plaatsgevonden van het welstands- en monumentenbeleid.

Aanleidingen hiervoor waren:

- De "Hoofdpunten van Beleid", waarin aandacht werd gevraagd voor eigentijdse, vernieuwende kwaliteit m.b.t. stedebouw, monumentenzorg en architectuur.
- De VINEX-opgave, waarin het accent wordt gelegd op ruimtelijke verscheidenheid, beeldkwaliteit en het ontwikkelen van kaders, waarbinnen deze kwaliteiten tot uitwerking kunnen komen.
- Een aantal kanttekeningen bij de toenmalige afzonderlijke welstands-, monumenten- en reclamecommissies.

Door het college werd, gehoord de raadscommissie, besloten tot een aantal verbeteringsvoorstellen:

- Om versnippering van zorg te voorkomen, werd een adequate afstemming gelegd tussen de stedebouwkundige discipline met welstandszorg, monumentenzorg en reclamebeoordeling.
- Geconcretiseerd naar de Maastrichtse praktijk betekende dit de instelling van een multidisciplinair samengestelde en geïntegreerde welstands-monumentencommissie, met een nieuwe bemensing en een ruimere taakopvatting.
- Deze taakverruiming was gericht op een meer stimulerende, in een zo vroeg mogelijk stadium richtinggevende, integrale benadering, van welstandstoezicht naar welstandszorg. Deze taakverruiming had ook betrekking op de advisering over stedebouwkundige plannen, ontwerp-bestemmingsplannen en voorstellen voor de (her-)inrichting van de openbare ruimte.

"Om te voorkomen" -zo werd gesteld-¹⁸ "dat de commissie moet werken binnen de voorschriften van onafhankelijk van de commissie totstandgekomen stedebouwkundige plannen, structuurvisies of bestemmingsplannen, zouden deze plannen, hoe globaal ook, aan de commissie moeten worden voorgelegd. Daarmee kan worden bereikt dat deze ontwerpen ook architectonisch worden bekeken, m.a.w. of er binnen deze plannen voldoende mogelijkheden ontstaan voor het realiseren van bouwplannen van kwalitatief niveau".

Naast en als uitvloeisel van de taak van de welstands-monumentencommissie heeft deze zich vanaf 1989 tot doel gesteld:

¹⁸ Dienst SOG, gemeente Maastricht: "Voorstel voor een geïntegreerde welstands-, monumentencommissie" (1989)

- het uitbrengen van een onafhankelijk en deskundig advies over de architectonische kwaliteit van bouwplannen,
- het bevorderen van de aandacht voor ruimtelijke kwaliteit,
- het bevorderen van een goede afstemming tussen de disciplines stedenbouw, monumentenzorg, architectuur en welstandsorg,
- het in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken worden in het proces van planontwikkeling,
- het besteden van bijzondere zorg aan bepaalde gebieden in de stad,
- het bevorderen van het contact met allen die betrokken zijn bij de bouwplanontwikkeling,
- het ontwikkelen van aandachtspunten en criteria,
- service-biedende en probleemoplossende taakgerichtheid.

Hoewel door het anticiperen op de landelijke wet- en regelgeving, de Maastrichtse welstands-monumentencommissie reeds aan een aantal nieuwe voorwaarden voldoet, is een totale afstemming op de wetgeving onontbeerlijk.

Deze noodzaak heeft geleid tot de bijgevoegde "Verordening op de Welstands-Monumentencommissie".

De stedenbouwkundige en de voorzitter vanuit de dienst SOG hebben in de commissie geen stemrecht. Zij dienen te zorgen voor afstemming en samenhang in relatie tot de hiervoor beschreven plaatsbepaling van de commissie.

Kortheidshalve wordt hier naar de betreffende Verordening verwezen. (Bijlage II)

Welstandscriteria

Teneinde gemeentebestuurders te stimuleren de doelstellingen per deelgebied of per onderwerp duidelijker te formuleren, waardoor deze ook voor belanghebbenden, bewoners, architecten en omwonenden herkenbaar worden, heeft de wetgever de gemeenten verplicht in hun bouwverordening zogenaamde welstandscriteria op te nemen.

Hiermee wordt beoogd dat de gemeenten tijdig gaan nadenken over het ruimtelijk kwaliteitsbeleid dat in een bepaald gebied zal worden gevoerd. Hiermee geeft de wetgever aan dat het nadenken over architectonische kwaliteit niet pas mag plaatsvinden aan het einde van het proces, maar dat aan het begin van het ontwerpproces voor alle partijen duidelijkheid moet bestaan over de nagestreefde kwaliteit. Hoe dat gebeurt is een zaak van de gemeente.

In de Model Bouwverordening van de VNG is slechts een beperkte aanzet gegeven voor de gemeentelijke welstandscriteria.

Juist omdat deze per gemeente nogal zullen variëren, kan een model-tekst niet veel meer geven dan vrij abstracte criteria, die aangeven op welke aspecten een plan wordt getoetst:

- de aanvaardbaarheid van het ontwerp in relatie tot de karakteristiek van de reeds aanwezige bebouwing, de openbare ruimte, het landschap dan wel de stedenbouwkundi-

- ge context;
- massa, structuur, detaillering, materiaalkeuze en kleurstelling;
- samenhang in het ontwerp van het bouwwerk en de onderhavige relatie tussen de samenstellende delen daarvan;
- relatie met het door de gemeenteraad in planologische maatregelen, beleidsnota's, deelnotities en ruimtelijke ontwerpen vastgelegde beleid voor de visuele kwaliteit van de gebouwde omgeving.

Deze door de VNG aanbevolen welstandscriteria zijn in de Bouwverordening van de gemeente Maastricht opgenomen. Dit betekent dat de algemene beoordelingscriteria van bouwwerken betrekking hebben op aspecten als:

- inpassing (het zich voegen in de omgeving)
- verschijningsvorm
- hoofdvorm, hoofdopzet
- gevelindeling
- detaillering
- materiaal en kleur
- terreininrichting

Hoewel deze algemene criteria al wat meer richting en inhoud geven dan het uiterst vage begrip "voldoen aan redelijke eisen van welstand", zijn deze criteria nog te beperkt en te abstract om aan te kunnen geven welk beleid de gemeente voorstaat t.a.v. de visuele en ruimtelijke kwaliteit van de gebouwde omgeving. Het ontbreken van meer uitgewerkte criteria m.b.t. de gewenste architectonische kwaliteit veroorzaakt vaak een onduidelijk verwachtingspatroon voor alle partijen. Derhalve zijn de criteria, die de welstands- monumentencommissie hanteert bij haar beoordelingen, onderstaand verder uitgewerkt.

In Hoofdstuk I is aangegeven dat er beoordelingscriteria zijn, die het complexe begrip 'architectonische kwaliteit' kunnen verduidelijken. Deze criteria zijn uiterst bruikbaar om als welstandscriteria te dienen. Het betreft de aspecten:

- * vorm, functie en constructie,
- * object en context,
- * helderheid en complexiteit,
- * associatieve betekenissen,
- * architectonische middelen.

Voor een uitvoerige beschrijving van deze criteria wordt verwezen naar bijlage III. Hier wordt volstaan met onderstaande samenvatting.

De verschillende aspecten, die bij de beoordeling van architectonische kwaliteit een rol spelen, zijn de volgende:

- de gewenste samenhang tussen de architectonische vorm, de te vervullen functies en de constructieve samenstelling van een gebouw;

- De relatie van het gebouw als object met de context van zijn omgeving; de bijdrage die geleverd wordt aan de kwaliteit van de openbare ruimte die er mede door gevormd wordt; de wijze waarop de ruimten en elementen van het gebouw als object functioneren in de compositorische context van het geheel;
- in samenhang daarmee en mede als gevolg daarvan: de helderheid en afleesbaarheid van het architectonische concept en de wijze waarop complexiteit is gehanteerd als middel om daarmee - zonder aan de helderheid wezenlijk afbreuk te doen - aan te sluiten op de verschillende thematieken die te onderkennen zijn in programma en situatie, om mede daardoor de compositie intrigerend te maken en daarmee de architectonische werking te versterken;
- de wijze waarop in het concept wordt omgegaan met de betekenis-waarden van architectuur zoals die leven in de sociaal culturele context - ofwel: de wijze waarop associatieve betekenissen en actuele opvattingen over architectuur in het concept worden gehanteerd;
- de wijze waarop met maten en verhoudingen van ruimten, volumina en vlakverdelingen wordt omgegaan; de mate waarin het gebruik van materiaal, textuur, kleur en licht bijdraagt aan en volgt uit het architectonische concept;
- de mate waarin de ontwerper er in slaagt met weinig architectonische middelen het door hem gewenste resultaat te bereiken ("less is more");
- in hoeverre het ontwerp beantwoordt aan de gewenste praktische gebruiksmogelijkheden, zowel qua gebouw als omgeving;
- in hoeverre uit de ontwerpen vakmanschap, zeggingskracht en (zo mogelijk) originaliteit spreken;
- in hoeverre in het ontwerp de toekomstwaarde is veilig gesteld, d.w.z. een zodanige toekomstige culturele waarde, dat de uitstraling van het gebouw -ook in de toekomst- behouden blijft.

De kwaliteit van het architectonisch ontwerp als geheel is meer dan de optelling van de criteria. Het is vooral de mate waarin het denken erover heeft geleid tot een geïnspireerd concept, dat de verschillende aspecten integraal tot samenhang brengt. Daarbij is dan nog van groot belang dat die integrale samenhang ook in de uitwerking door een zorgvuldige detaillering en materialisering ondersteund en versterkt wordt, een eis waaraan alleen voldaan kan worden bij een grote persoonlijke inzet van de ontwerper in alle stadia van voorbereiding

en uitvoering van het project.

Bij de beschrijving van de beoordelingsaspecten is impliciet steeds min of meer uitgegaan van een nieuwbouwoopgave. Bij verbouwingen of restauraties, hoe klein of groot ook, zal er uiteraard sprake zijn van verschuiving van accenten maar niet van een geheel andere benadering. Integendeel: feitelijk is nieuwbouw in een bestaande situatie niet principieel verschillend van verbouwing of uitbreiding van een bestaand gebouw. Slechts de verhouding tussen de opgave als architectonisch object en de aanwezige context is wezenlijk verschillend: bij een verbouwing behoort tot die context ook het bestaande gebouw. In de paragraaf 'Omgaan met monumenten' is hierop reeds nader ingegaan.

Toepassing van de welstandscriteria

Bij de hantering van bovenstaande criteria is het gevaar niet denkbeeldig dat deze worden gehanteerd als een checklist, die men eenvoudig kan afstrepen om redelijke eisen van welstand te kunnen vaststellen. Ook moeten de toetsingscriteria geen "harnas" zijn, maar ruimte bieden aan creativiteit.

Bedacht moet voorts worden dat kwaliteit slechts een hoedanigheid is. Dit betekent dat architectonische kwaliteit niet een ondubbelzinnige, absolute grootheid is.

Iedere poging om te rubriceren en te categoriseren en iedere poging om criteria vast te leggen is in principe in strijd met de vitaliteit, de vluchtigheid, maar vooral ook de veelzijdigheid van alle mogelijke oordelen. Er zijn wel algemene thema's, die steeds weer opnieuw in de architectonische oordelen opduiken, en bovenstaand is daarvan een overzicht gegeven. Maar het oordeel zelf kan steeds doorkruist worden door verrassingen, door paradoxen, of een onverwachte fascinatie. Het gesprek dáárover, de gevoeligheid daarvoor, het plezier dat men daaraan kan beleven, dat bepaalt de architectuurdiscussie. Bovendien vragen in de bouwopgaven sommige gebieden meer bescheidenheid en terughoudendheid dan andere. Dit betekent dat de beoordelingscriteria gedifferentieerd moeten worden toegepast.

Met andere woorden: afhankelijk van de architectuur van het bouwwerk, van de aard en de kwaliteit van de lokatie en afhankelijk van de betreffende opgave zijn harde c.q. aanbevelingswaardige criteria aan de orde. Het gevaar van (te) strakke normering en bevoogding moet daarbij worden voorkomen, omdat dit kan leiden tot monotonie en middelmatigheid, tot uiting komend in confectieplannen, die niet specifiek aansluiten op de karakteristiek van de plek.

Maatwerk is derhalve een vereiste.

Leidraad voor de planbehandeling en beoordeling

Zoals bij een spel, zo is ook bij het ontwerpen een maximum aan duidelijkheid vooraf met betrekking tot randvoorwaarden en te volgen procedures nodig en een minimum aan storende interventies tijdens het proces zelf.

Het is om die reden dat de dienst Stadsontwikkeling en Grondzaken en de welstands- monumentencommissie zich verplichten alle criteria waaraan ontwerpen worden getoetst zo helder mogelijk te formuleren vóór de aanvang van het ontwerpproces, om de ontwerpers daarna zoveel mogelijk ruimte te geven. Dit gebeurt door de stedenbouwkundige-, en bestemmingsplanmatige randvoorwaarden tevoren via het College aan de opdrachtgever c.q. architect kenbaar te maken. Tevens heeft de welstands- monumentencommissie, sinds 1989, het accent verlegd van repressief naar preventief handelen.

Overleg

Ten behoeve van die noodzakelijke duidelijkheid en ter voorkoming dat de commissie als afstandelijk wordt beschouwd, wordt een aantal middelen gehanteerd. De ervaring hiermee wordt zowel door de commissie als door de architecten als positief gewaardeerd. Het betreft de aspecten:

- inhoud van de adviezen;
- overleg;
- bouwplanoverleg;
- supervisorschap.

- * De commissie hecht eraan de adviezen zo concreet mogelijk te verwoorden. Dit betekent dat niet alleen aangegeven wordt waarom het voorstel niet accoord is, maar ook onder welke voorwaarden het plan wel een accoord kan krijgen.
- * Het kan voorkomen dat een gesprek met de ontwerper gewenst is. Het initiatief hiertoe wordt of door de commissie of door de ontwerper genomen. Tijdens dit overleg kan het standpunt van de commissie worden verduidelijkt en heeft de ontwerper - in een open dialoog - de mogelijkheid zijn visie ter sprake te brengen. Van deze gelegenheid wordt frequent gebruik gemaakt. Bij complexere of gevoelige plannen wordt de ontwerper en de opdrachtgever altijd gevraagd om een toelichting te verzorgen.
- * In de initiatieffase is overleg met de commissie zeer zinvol gebleken. Door eerst een schetsplan te bespreken kan de commissie reeds een richtinggevende uitspraak doen en een beeld schetsen van de criteria die bij de toetsing worden gebruikt.
Aangezien de officiële vergunningsaanvraag dan nog niet loopt, heeft - gelet op de fatale termijnen - de ontwerper voldoende tijd om zijn plannen eventueel bij te

stellen. Ook voorkomt dit overleg dat de commissie de ontwerper en opdrachtgever in het eindstadium van de vergunningsprocedure "verrast" met een negatief advies.

- * Indien tijdens de bouwplanbehandeling in de commissie blijkt dat er door de ontwerper geen snelle en adequate oplossing kan worden gevonden voor de opgave, kan bouwplanoverleg worden aangeboden. Dit houdt in dat een lid van de commissie in collegiaal overleg een stimulerende begeleiding geeft aan de ontwerper. Indien het (gemandateerde) lid van de commissie, na een beperkt aantal overleggen - bij voorkeur niet meer dan driemaal - tot een eindoordeel is gekomen, wordt dit door de commissie geformaliseerd.
- * Ook is het nuttig gebleken voor bepaalde bouwlocaties, dan wel specifieke thema's een commissielid als supervisor namens de commissie het overleg te laten voeren. Hierdoor ontstaat het voordeel van een vast aanspreekpunt, dat als een 'gemandateerde voorpost' de architectonische samenhang in de planvoorstellen kan bewaken. Duidelijkheid naar externe partijen en tijdwinst worden hierdoor bevorderd.

BEOORDELING

Er kan geen sprake kan zijn van een goede beoordeling van het product zonder kennis te hebben van de overwegingen, die bij de ontwikkeling van het ontwerp een rol hebben gespeeld.

In het cyclisch zoekende proces van ontwerpen zal de beoordelaar meedenken om daarmee te voorkomen dat de beoordeling van de architectonische kwaliteit aan het eind van het proces een te dwingend en daardoor frustrerend of zelfs kwaliteitverlagend effect krijgt.

De beoordelaar zal zich weliswaar kritisch, maar vooral ook terughoudend en luisterend opstellen om de ontwikkeling van een samenhangend concept bij de ontwerper maximale kansen te geven.

Bovendien ontstaat door een te nemen intensieve bemoeienis van de beoordelaar het gevaar dat hij zich te zeer commiteert aan het plan door b.v. mee-te-ontwerpen om uit de problemen te geraken.

In de planbeoordeling zijn de volgende aspecten van belang:

- analyse van de opgave;
- ontwikkeling van het architectonisch concept (voorlopig ontwerp);
- uitwerking van het architectonisch concept (definitief ontwerp).

In eerste instantie is de aandacht gericht op de interpretatie van het programma van eisen en van de stedenbouwkundige con-

text. Bij verbouwingen of restauraties is ook de bepaling van de historische en architectonische kwaliteiten van het bestaande gebouw van groot belang. Deze aspecten zijn beschreven in de paragraaf: "Omgaan met monumenten". Vervolgens wordt aandacht besteed aan de innerlijke consistentie van het ontwerp en de relatie met de uitgangspunten. De hiervoor genoemde aspecten van architectonische kwaliteit spelen daarbij steeds een rol, waarbij het er om gaat op welke wijze de ontwerper met die aspecten is omgegaan.

In het stadium van uitwerking van het concept gaat het erom te bewaken dat het concept intact blijft en verder wordt uitgebouwd en verrijkt. De beoordelaar heeft evenals in het vorige stadium vooral de taak van kritisch commentator: een klankbord voor de ontwerper dat gewenst kan zijn om hem attent te maken op tekortkomingen die hemzelf waren ontgaan - of die hij uit de weg is gegaan, omdat hij er nog geen oplossing voor wist.

Minder gevoelige en ongevoelige gebieden

Binnen de gemeente Maastricht worden de welstandscriteria gedifferentieerd toegepast. Het beschermde stadsgezicht vraagt om andere uitgangspunten voor welstandstoetsing dan bepaalde bedrijfsterreinen. Het kan volgens de Woningwet zelfs een keuze zijn voor bepaalde gebieden het welstandstoezicht niet meer van toepassing te verklaren. Hiertoe moet de gemeenteraad expliciet een besluit nemen, nadat over dit voornemen de belanghebbenden inspraak hebben gehad en met de welstandscommissie hierover overleg is gevoerd.

Het is duidelijk dat een dergelijk besluit in het betreffende gebied leidt tot de totale onmacht van de gemeente om effectief invloed uit te oefenen op de vormgeving van gebouwen en openbare ruimten. Landelijk is dan ook door de VNG geadviseerd uiterst terughoudend te zijn bij de aanwijzing van ongevoelige gebieden. Tot dusverre is geen enkele gemeente tot deze aanwijzing overgegaan, omdat de effecten nadelig worden ingeschat. Derhalve adviseert de VNG en de Landelijke Federatie Welstandstoezicht per gebied een op de lokale omstandigheden afgestemd welstandsbeleid te voeren, in plaats van het eigen gemeentelijk instrument voor de zorg voor de visuele en ruimtelijke kwaliteit in bepaalde gebieden volledig overboord te gooien.

Maastricht

Bij het raadsbesluit over de invoering van de nieuwe Woningwet is besloten dat het gehele Maastrichtse gemeentelijk grondgebied onder welstandszorg blijft vallen.

Inmiddels is in het kader van 'Op maat 2000' besloten bij wijze van experiment in minder gevoelige gebieden, die als uitzonderingsgebieden moeten worden aangemerkt, de verplichte advisering van de welstandscommissie achterwege te laten. De gebieden betreffen de industrieterreinen 'Beatrixhaven' en

'Bosscherveld'. Voorwaarde is wel dat binnen die gebieden te ontwikkelen bouwinitiatieven door de dienst SOG getoetst worden aan tevoren ontwikkelde en door de Raad vastgestelde beeldkwaliteitplannen, die gekoppeld aan c.q. verwerkt worden in voor deze 2 gebieden nieuw op te stellen, dan wel aan te passen bestemmingsplannen. Ook zullen de ondernemersverenigingen zich moeten binden aan deze ontwikkeling. De concretisering van dit experiment heeft inmiddels plaatsgevonden. Na een jaar zal een evaluatie plaatsvinden.

Welstands- en monumentenzorg m.b.t. deelaspecten

Ook op het niveau van deelaspecten kan volgens de Woningwet een welstandsbeleid worden ontwikkeld. Het betreft hier richtlijnen voor bouwaanvragen voor reclames, rolluiken, dakkapellen, kozijnen e.d..

Het betreft hier i.h.a. geen wetmatigheden, maar criteria die de commissie al geruime tijd gebruikt bij het beoordelen, waardoor te voren duidelijk is hoe de commissie deze beoordeelt.

De criteria zijn als "richtlijnen" geformuleerd, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen richtlijnen voor het beschermd stadsgezicht en de buitenwijken. Bij de toetsing wordt immers de kwaliteit van het voorstel afgewogen tegen de bestaande architectuur en bezien in samenhang met de ruimere omgeving. Het is zaak uit deze richtlijnen inspiratie te putten en deze niet blindelings te volgen omdat dit belemmerend en nivellerend werkt. Hierdoor zal slechts middelmatigheid worden geogst; puur restrictief beleid leidt per definitie niet tot integrale kwaliteit, zoals de gemeente Maastricht dit voorstaat.

Kortom: de richtlijnen moeten worden beschouwd als een stimulans, ruimtebiedend voor creativiteit.

Aandacht voor ook de kleinere ingrepen is van belang omdat het juist deze zijn die per stuk weliswaar van beperkte betekenis kunnen zijn, maar gezamenlijk zijn ze in sterke mate bepalend voor het stadsbeeld. Daarom is een beleid voor dit soort ingrepen absoluut noodzakelijk.

Over een aantal van deze 'kleinere ingrepen' zijn de afgelopen jaren deelnotities opgesteld. Aangezien de aandacht voor deze aspecten verdeeld is over verschillende nota's is de overzichtelijkheid m.n. voor initiatiefnemers in het gedrang gekomen. Hierdoor is het wederzijdse verwachtingspatroon tussen gemeente en externen niet altijd even duidelijk. Bovendien zijn een aantal richtlijnen achterhaald, danwel onvolledig geformuleerd. Tot slot blijkt dat niet alle richtlijnen door de gemeenteraad -een verplichting in het kader van de Woningwet- zijn vastgesteld. Bovenstaande lacunes zijn aanleiding het beleid, zoals dit al geruime tijd door de welstands-monumentencommissie wordt gevoerd, per deelaspect te aktualiseren en te integreren in een deel over het beschermd stadsgezicht en

een deel over de buitenwijken (zie Bijlage I).

*Aanbevelingen met betrekking tot de werkwijze van de
welstands- monumentencommissie*

- * De in de Bijlage II opgenomen "Verordening op de taak, werkwijze en samenstelling van de welstands- monumentencommissie te fiatteren;
- * De uitgewerkte welstandscriteria als beoordelingskader van bouwplannen door de welstands- monumentencommissie vast te stellen, met inbegrip van de wijze waarop deze criteria worden toegepast;
- * De wijze waarop bouwplannen worden beoordeeld en behandeld, vast te stellen als leidraad;
- * Onder voorwaarden in de gebieden Beatrixhaven en Boscherveld de welstands-advisering achterwege te laten;
- * Het specifieke beleid, zoals in Bijlage I verwoord, m.b.t. de diverse deelaspecten te onderschrijven, waarna dit, bij voorkeur gepopulariseerd en geïllustreerd door aansprekende voorbeelden, in de vorm van folders dient te worden uitgebracht.

Hoofdstuk IV: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Onderstaand worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit de vorige hoofdstukken samengevat.

- * Richtsnoer voor de stadsontwikkeling van Maastricht blijft de ambitie om enerzijds te wedijveren met het kwaliteitsniveau van de historische gegevens (ontwikkelingstaak) en anderzijds de wens om zorgvuldig om te gaan met het rijke erfdeel, dat de stad in dit opzicht te beheren heeft (beheertaak).
Binnen dit kader wordt gestreefd naar een continue, afleesbare kwaliteitsontwikkeling op het gebied van architectuur en monumentenzorg, gedifferentieerd naar lokatie en type opdracht. De uitdaging ligt hierbij in het vinden van een gedifferentieerd evenwicht.
Een punt van aandacht voor het stedelijk ontwikkelingsmanagement en het stadsontwerp is de beschikbare capaciteit binnen de dienst SOG.
Ten behoeve van de noodzakelijke visies en ontwerponderzoeken blijft het voorts de opgave een beheersbaar evenwicht te vinden tussen de externe en interne stedenbouwkundige capaciteit.
Eveneens zal het door de Raad gefiatteerde uitbestedingsbudget de eerstkomende jaren nodig blijven om bestemmingsplannen, als juridische uitwerking van deze visies, te kunnen ontwikkelen.
- * Het is wenselijk, ten behoeve van verbreding van het draagvlak voor architectuur, periodieke discussies tentoonstellingen en excursies te organiseren en hierover te publiceren. Hierbij verdient het aanbeveling de mogelijkheden van samenwerking te onderzoeken met het lokale architectuurcentrum TOPOS.
- * Aangezien de gemeente de vraag naar duurzame kwaliteit bij derden kan bevorderen, als zijzelf dit weet te realiseren, is het gewenst deze voorbeeldfunctie (bij direct of indirect opdrachtgeverschap) te behouden.
- * Het is gewenst aanvullende capaciteit in te zetten t.b.v. de vele aanvragen om toelichting op het stedenbouwkundig ruimtelijk kwaliteitsbeleid van de stad. Eveneens is het wenselijk een standaard-collectie (o.a. in maquettevorm) op te zetten van belangrijke bouwprojecten en bouwplannen in de stad.
- * Continuering van de monumenten- en architectuurprijs, is aan te bevelen om de verantwoordelijkheid van alle betrokkenen bij het bouwproces te stimuleren.
- * Het is gewenst opdrachtgevers te adviseren een gekwalificeerd architect in te schakelen en weloverwogen (eventueel d.m.v. een prijsvraag of meervoudige opdracht) een keuze te maken. De gemeente Maastricht hanteert hierbij geen voorkeurslijst.
- * Indien de gemeente zelf bouwgrond beschikbaar stelt, zal in de verkoopvoorwaarden de uitdrukkelijke aanbeveling worden opgenomen om een gekwalificeerd architect in te

schakelen.

- * Uitgaande van de Europese regelgeving en het vastgestelde aanbestedingsbeleid, zal de gemeente Maastricht bij lokale opdrachten van beperkte omvang ernaar streven architecten uit de (eu-)regio in te schakelen. Hoe groter of specifiekere het project, hoe groter ook de kans dat een hiervoor gespecialiseerde architect, dan wel (grote-re) bureau's buiten de regio in de afwegingen worden betrokken.
- * De gemeente zal open (eu-)regionale prijsvragen stimuleren, wanneer zich hiertoe geschikte projecten aandienen.
- * De gemeente zal, waar mogelijk, actief opdrachtgevers werven, dan wel aanbevelen, die bereid zijn een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van de stad.
- * De gemeente zal duurzame stedenbouw en duurzaam bouwen, als speerpunten van het gemeentelijk Milieubeleidsplan, stimuleren.
- * In af te sluiten projectovereenkomsten met marktpartijen en corporaties wordt gestreefd, naast kosten- en kwaliteitsmaatstaven, ook stedenbouwkundige en architectonische uitgangspunten overeen te komen.
- * De brochures "Het woord is aan de ondernemer" en "Aandacht voor uw woonwensen", die het belang van een goede architectenkeuze beklemtonen, zullen ter inzage worden gelegd.
- * In overleg met de corporaties zal gestreefd worden naar publicaties en discussies over en bezoeken aan interessante nieuw- en verbouwprojecten. Eveneens zal, indien nodig, de corporaties worden geadviseerd de architectenkeuze vooraf te laten gaan door een zorgvuldige en doelgerichte selectieprocedure. Hierbij kunnen prijsvragen of meervoudige opdrachten een effectief instrument zijn.
- * Voor grote nieuwbouwlokaties, kwetsbare gebieden, sterk dynamische gebieden en grootschalige vernieuwingsgebieden is het raadzaam beeldkwaliteitplannen op te stellen. De kosten hiervan zullen op dezelfde wijze als de kosten ten behoeve van de opstelling van bestemmingsplannen worden afgedekt.
- * Op de industrieterreinen Beatrixhaven en Bosscherveld zullen als experiment de bouwinitiatieven uitsluitend getoetst worden aan door de Raad vastgestelde beeldkwaliteitplannen en de bestemmingsplannen. Derhalve wordt hier de verplichte welstandsadvisering achterwege gelaten.
- * Aanbevolen wordt het in Hoofdstuk II omschreven welstands- en monumentenbeleid te onderschrijven, alsmede de richtlijnen m.b.t. monumenten.
- * Het is noodzakelijk in formele zin, middels een raadsbesluit, de welstandscommissie "oude stijl" over te doen gaan in de commissie, zoals bedoeld in de artikelen 42 en 48 van de "Herziene Woningwet".
- * Aanbevolen wordt de in Bijlage II opgenomen "Verordening op de taak, werkwijze en samenstelling van de welstandsmonumentencommissie" te fiatteren.

* Om tevoren duidelijkheid te verschaffen op grond waarvan bouwplannen door de welstands-monumentencommissie worden beoordeeld, is het gewenst de uitgewerkte welstandscriteria vast te stellen, alsmede de ontwikkelde leidraad, die de wijze beschrijft waarop de plannen worden behandeld en beoordeeld.

Ditzelfde geldt voor de in de Bijlage I opgenomen specifieke criteria, die de commissie hanteert bij kleinere en grotere ingrepen in de gebouwde omgeving. Deze richtlijnen dienen bij voorkeur gepopulariseerd en geïllustreerd door aansprekende voorbeelden, in de vorm van folders te worden uitgebracht.